

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Romanizmi u standardnom bosanskom jeziku

Završni diplomski rad

Kandidat: Dženana Uzunović

Mentor: prof.dr. Senahid Halilović

Sarajevo, 2019.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Romanizmi u standardnom bosanskom jeziku

Završni diplomski rad

Kandidat: Dženana Uzunović

Mentor: prof.dr. Senahid Halilović

Sarajevo, april 2019.

SADRŽAJ

UVOD	5
1. POSUĐENICE U BOSANSKOM JEZIKU	6
1.1. Proces posuđivanja	7
1.2. Adaptacija u jeziku	7
1.3. Vrste stranih riječi u jeziku	8
1.3. Posuđenice i njihovo jezičko porijeklo	9
1.4. Italijanizmi u standardnom bosanskom jeziku	10
1.4.1. Fonološka adaptacija	10
1.4.2. Morfološka adaptacija	11
1.4.3. Semantička adaptacija	14
1.4.4. Sintaksička adaptacija	16
1.5. Galicizmi u standardnom bosanskom jeziku	17
1.5.1. Fonološka adaptacija	18
1.5.2. Morfološka adaptacija	21
1.6.2. Semantička adaptacija	25
1.6.3. Sintaksička adaptacija	26
1.6. Hispanizmi i luzitanizmi u bosanskom jeziku	27
2. SOCIOLINGVISTIČKO ISTRAŽIVANJE	28
3. UPITNIK ZA GOVORNIKE ITALIJANSKOG JEZIKA	30
3.1. Odakle zaista dolazimo: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika	30
3.1.1. Glagoli <i>avizati</i> i <i>baratati</i>	30
3.1.2. <i>Cerada</i> , <i>lamela</i> i <i>špediter</i> – ipak nisu germanizmi	31
3.1.3. <i>Bestilj</i> i <i>havarija</i> – zapadni susjedi	33
3.1.4. Žargon i posuđenice: <i>čuza</i> , <i>muntati</i> , <i>krepati</i>	34
3.1.5. <i>Gajba</i>	35
3.1.6. Imenice <i>boca</i> i <i>faca</i>	36
3.1.7. <i>Rata</i>	37
3.1.8. <i>Kredenac</i>	37
3.2. Pravo značenje: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika	38
3.3. Uljez među leksemama: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika	40
4. UPITNIK ZA GOVORNIKE FRANCUSKOG JEZIKA	42

4.1. Odakle zaista dolazimo: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika	42
4.1.1. Glagoli <i>plasirati</i> , <i>šikanirati</i> , <i>tapirati</i>	42
4.1.2 Riječi dana: <i>dežurni</i> , <i>žurka</i>	43
4.1.2. Žargonizmi u posuđenicama: <i>klošar</i> , <i>fazon</i>	44
4.1.3. Prikriveni galicizmi – <i>estrada</i> i <i>parola</i>	45
4.1.4. Manje poznati galicizmi: <i>remiza</i> , <i>stora</i>	46
4.1.5. <i>Celofan</i> i <i>biro</i> – ipak nisu germanizmi	47
4.1.6. <i>Partizan</i>	48
4.1.7. <i>Karoserija</i>	49
4.2. Pravo značenje: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika	50
4.3. Uljez među leksemama: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika	52
5. TERMINOLOGIJA I POSUĐENICE.....	54
5.1. Vojni termini iz francuskog jezika	54
5.2. Muzički termini iz italijanskog jezika.....	56
ZAKLJUČAK.....	58
IZVOR.....	60
DODATNI IZVORI	60
LITERATURA	60

UVOD

Tema ovog rada jeste posuđivanje jezičkih jedinica u standardnom bosanskom jeziku. Na samom početku izdvajamo moguće razloge posuđivanja i na koji način se lekseme uvode u jezik primalac. U ovom radu zanimamo se za posuđenice iz romanskih jezika; u nastavku teksta dodijljeni su im odgovarajući pojedinačni nazivi – italijanizmi, galicizmi, hispanizmi i luzitanizmi. Bavit ćemo se ponajprije njihovom adaptacijom u bosanskom jeziku, a kasnije i njihovom upotrebom u svakodnevnoj leksici. Korpus istraženih romanizama zasniva se na primjerima preuzetih iz *Rječnika bosanskoga jezika*. U samom radu napominje se kada i u kojim slučajevima je dozvoljeno i poželjno upotrebljavati termin *romanizmi*. Analizirat ćemo sve vrste riječi na različitim jezičkim nivoima, što uključuje ponajviše imenice, zatim glagole, pridjeve, priloge, te uzvike.

Za potrebe rada priređeno je sociolingvističko istraživanje kojim se ispituje prepoznavanje posuđenica iz jezika koji govornici poznaju. Sačinjena su dva upitnika – za govornike francuskog i italijanskog jezika, dok za španski i portugalski jezik nema dovoljno materijala za obradu u našem jeziku. Također, istraživanje je rađeno sa stanovišta sociolingvistike – discipline koja povezuje jezik i društvo, a putem koje će se objasniti određene pojave u jeziku i rezultatima upitnika. Promatrat ćemo utjecaj društva na jezik i reakcije ispitanika, u ovom slučaju govornika. Finalni dio upitnikā, tačnije rezultati predstavljeni su u radu, a istraživački alat domeće se u prilogu rada. U radu se također prožimaju očekivanja autora i usporedba očekivanog sa postignutim. Na samom kraju predstavljeni su tabelarni pregledi za posebnu terminologiju koju smo posudili iz francuskog, odnosno italijanskog jezika.

Rad obiluje primjerima iz bosanskog jezika kao i oblicima od kojih potiču date lekseme. Nastoji se prikazati realno stanje u jeziku, te status samih posuđenica. Istraživački rad doprinosi novim pogledima proučavanja leksike jezika, te obrađivanja posuđenica u skladu sa savremenim lingvističkim pristupom.

1. POSUĐENICE U BOSANSKOM JEZIKU

U svakom jeziku postoji određen broj riječi koje su primljene iz nekih drugih jezika. Takve riječi obično se nazivaju **posuđenicama** ili pozajmljenicama. Na primjerima većine posuđenica možemo prepoznati iz kojeg su jezika posuđene, dok s druge strane bilježimo i primjere gdje je nešto teže odgonetnuti jezik porijekla. U bosanskom jeziku riječi koje imaju slavensko porijeklo su izvorne ili domaće, a sve riječi drugačijeg porijekla smatraju se stranim riječima. U našem jeziku postoji značajan broj posuđenica i one su, kao takve, neizostavan dio leksike bosanskoga jezika. U prošlosti su u naš jezik ušle mnoge strane riječi, a ulaze i danas. Strane riječi se posuđuju iz unutarjezičkih i vanjezičkih razloga. Posuđivanje iz unutarjezičkih razloga se vrši kada maternji jezik nema vlastite lekseme kojima bi se mogle imenovati određene pojave, predmeti ili koncepti koji postoje u našoj stvarnosti. Geografska blizina dva jezička područja, politička, kulturna ili privredna veza između govornika različitih jezika, te naučnotehnička veza mogu se smatrati glavnim vanjezičkim razlozima posuđivanja leksema. Upravo je zanimljiva ta činjenica da geografska razdvojenost uvjetuje jednu značajnu sociolingvističku pojavu kao što je posuđivanje leksike. Jezici mogu biti u direktnom ili u indirektnom kontaktu, tako da i sam proces posuđivanja leksema može biti direktan ili indirektan.¹

Ipak, razlozi jezičke posudbe ne moraju uvijek biti racionalne prirode niti opravdani. U našoj zajedničkoj jezičkoj prošlosti jedan jezik je uživao veći ugled u odnosu na ostale jezike i samim tim bio je jezik davalac (jezik iz kojeg se posuđuje). Stoljećima unazad to je bio francuski jezik, a savremena lingvistika prepoznaje engleski kao prestižni jezik novog doba. Takva praksa je bila uobičajena i u južnoslavenskim jezicima od davnina i posuđivali smo iz raznoraznih jezičkih porodica. Posudivši grčku riječ *hiljada* za 1000 ne znači da prijašnji govornici tih jezika nisu znali za pojam broja *tisuću* (ova leksema pominje se u *Povelji Kulina bana*) već samo da je leksema iz grčkog jezika iz određenih razloga uživala veći prestiž, pa je tako potisnula stariju slavensku riječ.² Leksemu *opsjena* danas prepoznaju samo vrsni jezički znalci, ali i to je slavenska riječ koju je

---

¹ FILIPOVIĆ, Rudolf (1986), *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU, Zagreb.

² MEDERAL, Krešimir (2016), "Jezične bakterije – pomagači ili štetočine u jezičnome organizmu?" *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 3.

potisnula leksema *iluzija* iz latinskog jezika istog značenja. Razlozi zbog kojih neke jezičke jedinice imaju veći ugled zapravo su uvijek vanjezičke prirode.

1.1. Proces posuđivanja

Direktno posuđivanje leksema iz jednog u drugi jezik odvija se kada su kontaktu govornici oba jezika, tačnije kada se leksema direktno prenese iz jednog jezika u drugi. Primjeri takvih posuđenica su lekseme *vector* koja vodi porijeklo iz latinskog jezika, a u bosanskom jeziku glasi *vektor* ili *boya*³ iz turskog jezika koju bilježimo kao *boja* u bosanskome jeziku.

turski *boya* → bosanski *boja*

Proces posuđivanja može se vršiti i indirektno ukoliko je jezik iz kojeg se posuđuje i sam usvojio tu leksemu iz nekog jezika. Leksema *kontrola* je u naš jezik ušla iz njemačkog jezika kao *Kontrolle*, koji je tu istu leksemu posudio od francuskog jezika gdje glasi *contrôle*.⁴ Dakle, leksema *kontrola* je posuđenica koja je u naš jezik došla indirektnim putem.

francuski *contrôle* → njemački *Kontrolle* → bosanski *kontrola*

U literaturi se također pominje i proces kružnog posuđivanja leksema. Takav vid jezičke posudbe izvršit će se ako jezik primalac posudi iz jezika davaoca neki leksem, pa ga nakon nekog vremena i jezik davalac posudi. Proces kružnog posuđivanja možemo prikazati na primjeru riječi *gospoda*, koja je iz južnoslavenskih jezika posuđena u mađarski, ondje promijenila oblik u *gazda* (u značenju gospodar, vlasnik poljoprivrednoga imanja), te se u tome novom značenju vratila u naš jezik.⁵ Posuđivanje leksike još se može vršiti direktnim usmenim i direktnim pismenim putem, te indirektnim usmenim i indirektnim pismenim putem.

1.2. Adaptacija u jeziku

Važno je istaći da način adaptacije u jeziku primaocu umnogome utiče na tok adaptacije posuđenice i na integraciju iste u sistem jezika primaoca. Stepem integracije ili udomaćenosti neke posuđenice u jezik primalac ne zavisi samo od dužine postojanja i upotrebe određene riječi u našem

---

³ ČEDIĆ, Ibrahim (2010), *Rječnik stranih riječi bosanskoga jezika*, Institut za jezik, Sarajevo, str. 120.

⁴ ČEDIĆ, Ibrahim (2010), Isto, str. 634.

⁵ MEDERAL, Krešimir (2016), Isto.

jeziku, nego zavisi i od drugih jezičkih uslovā: da li je riječ iz stručnog ili razgovornog jezika, da li postoji još neka slična leksema u jeziku i sl.⁶ Riječi koje su u bosanski jezik stigle direktnim usmenim putem adaptirale su se prema izgovornom modelu u jeziku davaocu. Direktnim usmenim putem u naš jezik došle su mnoge lekseme iz latinskog, francuskog i italijanskog jezika budući da je naš jezik bio u neposrednoj vezi sa tim jezicima. Riječi koje u jezik dođu direktnim pismenim putem adaptiraju se prema ortografskom modelu jezika iz kojeg dolaze, ali zadržavaju mogućnost da prenesu taj model u jezik primalac.⁷ Takav način adaptacije najbolje se oslikava na primjerima anglizama u našem jeziku. Proces adaptacije može se odvijati u neograničeno dugom vremenskom periodu; za to vrijeme mogu postojati dva paralelna oblika.⁸

1.3. Vrste stranih riječi u jeziku

Adaptacija posuđene leksike vrši se na četiri nivoa: ortografskom, fonološkom, morfološkom, semantičkom, ali i na sintaksičkom.⁹ Strana riječ se prilagođava ortografskim i gramatičkim pravilima jednog jezika, tačnije adaptira se u skladu sa normom standardnog jezika i rezultira u jeziku kao **posuđenica**. Međutim, ukoliko su se neke jezičke jedinice toliko odomaćile u jeziku, prošavši niz navedenih jezičkih prilagodbi i koje govornici više ne doživljavaju kao strane riječi (obično i ne postoji sinonim u standardnom jeziku kojim bi se zamijenila data riječ), nazivamo ih još **usvojenice**. Za razliku od posuđenica, **strane riječi** se navode izvorno i ne podliježu jezičkim pravilima jednog jezika. U tekstu se izdvajaju kurzivom, ističu se drugačijim izborom fonema i naglaskom, npr. *flash*¹⁰, *call center*¹¹. **Tuđice** se u jeziku razlikuju po nekoj osobini koja se ne uklapa u standardni jezik. Osobina može biti morfološka kao deklinacija ili akcentološka. Primjeri takvih leksema u našem jeziku su *šou*¹², *bistro*¹³. Kod **značenjskih** ili **semantičkih posuđenica** postojećoj leksemi pridružuje se novo značenje; rezultati semantičkog posuđivanja iz engleskog u bosanski jezik dali su nova značenja leksemama poput *virus*, *prozor* i *miš* koje sada povezujemo uz računare i novonastalu tehnologiju. **Egzotizmi** su, pak, posebna vrsta posuđenica kojima u jeziku označavamo karakteristične crte pojedinih naroda. U skupinu egzotizama ubrajamo nazive

---

⁶ DEDAĆ, Mirjana (1990), "Suglasnik s u riječima stranoga porijekla", Rasprave ZJ, SV. 16, 21-30.

⁷ DEDAĆ, Mirjana (1990), Isto.

⁸ FILIPOVIĆ, Rudolf (1986), Isto.

⁹ FILIPOVIĆ, Rudolf (1986), Isto.

¹⁰ ČEDIĆ, Ibrahim (2010), Isto, str. 431.

¹¹ ČEDIĆ, Ibrahim (2010), Isto, str. 139.

¹² ČEDIĆ, Ibrahim (2010), Isto, str. 1043.

¹³ ČEDIĆ, Ibrahim (2010), Isto, str. 115.

za specifična jela i pića (*sangrija, gulaš, tortilja*), odjeću (*kimono, višivanka*), plesove (*polka, čardaš, tango*), životinjske vrste (*koala, kengur*) i plodove (*banana, mango*). Također, egzotizmima se smatraju i nazivi stranih novčanih valutā (*dolar, rupija, rand*), te pojave iz društvenog ili političkog života (*lord, džihad*). U savremenoj lingvističkoj literaturi rjeđe se pominje termin **barbarizam** koji se ranije upotrebljavao da označi suvišnu posuđenicu ili sintaktičku konstrukciju oblikovanu pod utjecajem drugoga jezika, lošu ili doslovnu prevedenicu prema riječi iz stranoga jezika, te neuspjeli neologizam.

1.3. Posuđenice i njihovo jezičko porijeklo

Posuđenice dobijaju naziv prema jeziku iz kojeg su preuzete i samim time većinom otkrivaju svoje jezičko porijeklo. Lekseme preuzete iz grčkog jezika su grecizmi, one iz njemačkog su germanizmi, te anglizmi iz engleskog jezika i sl. Za posuđenice koje su direktna ostavština latinskog jezika kažemo da su latinizmi. Latinski jezik je, kao što je poznato, preteča svih romanskih jezika. U romanske jezike danas ubrajamo francuski, italijanski, španski i portugalski, a za zajednički naziv *romanski* pobrinuo se jedan francuski učenjak. Za potrebe mlade romanske filologije i lingvistike, francuski romanist Gaston Paris upotrijebio je 1872. godine naziv Romanija (fr. *la Romania*) kako bi njime označio ukupnost romanskih jezika, koji su neprekinutim razvojem nastali iz vulgarnoga latinskog u zapadnoj i jugoistočnoj Evropi.

Nadalje, pravimo distinkciju među romanizmima gdje se javlja problematika u imenovanju i porijeklu. U daljem tekstu baviti ćemo se ponajviše galicizmima i italijanizmima koji su prisutni u standardnom bosanskom jeziku, ali će svakako biti govora i o posuđenicama iz španskog i portugalskog jezika. Važno je napomenuti da se u literaturi nečesto pominju nazivi *galicizam* za lekseme koje vode porijeklo iz francuskog jezika, te *italijanizam* za one iz italijanskog jezika, ali da se ipak često običava ove posuđenice nazivati zajedničkim nazivom *romanizmi*. Ovakvu praksu smatramo neispravnom budući da romanizmi obuhvataju i hispanizme i luzitanizme pored galicizama i italijanizama. Naziv *romanizmi* može u literaturi služiti kao zajednički i označavati tako skupinu posuđenica iz romanskih jezika, ali smatramo da je neophodno specificirati podskupinu i na taj način ponuditi opširnije objašnjenje o posuđenoj leksemi.

1.4. Italijanizmi u standardnom bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku pronalazimo znatan broj italijanizama – posuđenica iz italijanskog jezika koji su, opet, manje brojni u odnosu na germanizme, turcizme, galicizme i sl. Razlog tome možemo tražiti u historijskim okvirima budući da je naš jezik imao duže dodira sa narodima koji pričaju ili njemački jezik ili neki orijentalni jezik. Najbrojniji italijanizmi u leksici bosanskoga jezika jesu lekseme vezane za muzičku terminologiju i instrumente: *arija, libreto, mandolina, opera, pijanino*. Iz talijanskog dolaze i ekonomski nazivi poput *kapara, stornirati, valuta* ili *banka*.

1.4.1. Fonološka adaptacija

Italijanizmi su u naš jezik ušli direktnim usmenim putem i njihova adaptacija u jeziku izvršena je na nekoliko jezičkih nivoa. Budući da se oba jezika koriste latinicom, nije potrebno vršiti transkripciju ili transliteraciju. Fonološke razlike između jezika davaoca i jezika primaoca uklanjaju se fonološkom prilagodbom. Na temelju izgovornih sličnosti standardni fonološki sistem bosanskog jezika pronalazi zamjene za strane foneme u italijanskom jeziku. Izgovor našeg složenog glasa /nj/ odgovara izgovoru skupine konsonanata *gn* u italijanskom jeziku i iz toga slijedi: it. *bagno* → bos. *banja*. Slično tome, fonem /lj/ u našem jeziku služi kao dostojna zamjena za skupinu konsonanta *gli* budući da im je izgovorna vrijednost ista: it. *griglia* → bos. *grilje*. Za skupinu *sce* pronalazimo ekvivalent u fonemi /š/ u našem jeziku: it. *crescendo* → bos. *krešendo*. Konsonante /g/ i /c/ ispred vokala *i* u italijanskom jeziku zamijenit će afrikati /đ/ odnosno /č/: it. *adagio* → bos. *adađo*, it. *ciao* → *ćao*. Ipak, neki lingvisti i prevodioci su u nesuglasju kada je riječ o fonemi /c/ iz italijanskog jezika. Ukoliko fonema /c/ u riječi stoji ispred vokala /i/ ili /e/, njen izgovor u italijanskom zvuči kao naše /ć/ odnosno /č/. Budući da ovaj romanski jezik ne poznaje razliku među afrikatima /ć/ i /č/, prosto je nemoguće odrediti da li je pravilnije upotrijebiti jedan afrikat u odnosu na drugi. Stoga, u posuđenicama italijanizmima pronalazimo oblike *čembalo, činele, čělo*, ali i *boćanje, ćakulati, ćuza*. Po pravilu naš jezik ne tolerira uduplavanje fonema, tako sve riječi iz italijanskog jezika koje imaju duple konsonante u bosanskom jeziku svode se na jedan: it. *zecchino* → bos. *cekin*, it. *allegro* → bos. *alegro* i sl. Fonološka adaptacija fonema /z/ i /s/ iz italijanskog jezika vrši se preoblikom u foneme /c/ i /z/ u posuđenicama: it. *zoccolo* → bos. *cokula*, it. *avvisare* → bos. *avizati*. Fonema /c/ ispred vokala /a/, /o/, /u/ u italijanskom jeziku čita se kao velar /k/ i kao takva se bilježi u posuđenicama u našem jeziku: it. *arabesco* → bos. *arabeska*, it. *banca* → bos. *banka*; slično pravilo provodi se i u primjerima gdje se fonema /g/ nađe ispred

vokala /a/, /o/ i /u/. U takvim primjerima fonema zadržava svoju izgovornu vrijednost velara u oba jezika: it. *bagattella* → bos. *bagatela*. Također, ukoliko se u riječi vokal /i/ nađe ispred vokala /e/ ili /a/, izgovor vokala /i/ u tom slučaju slični ponajviše na izgovor sonanta /j/, te ga kao takvog bilježimo u posuđenicama u našem jeziku: it. *bianco* → bos. *bjanko*; it. *ahime* → bos. *ajme*; it. *aria* → bos. *arija*. Važno je uvidjeti da se fonološka prilagodba u jeziku vrši dosljedno poštujući pravila izgovora izvornog jezika i tražeći ekvivalente u jeziku primaocu. Jedno od rijetkih odstupanja koje je zabilježeno jeste izgovor foneme /š/ namjesto foneme /s/ u riječima *fešta*, *gušt*. Izvorni oblik ovih leksema glasi *fešta*, *gusto* i unutar njih samih ne postoje fonološki uvjeti/zakoni za promjenu ove vrste. Razloge za ovu diferencijaciju treba potražiti izvan bosanskog govornog područja. U jednom od svojih radova lingvistica Barbara Buršić Giudici piše o posuđenicama iz italijanskog jezika u istarskom čakavskom govoru i bilježi važne fonološke osobine. Buršić Giudici nudi moguće objašnjenje za prethodno pomenutu dvojbu te navodi *da vrijednosti glasova [s, ś, š, z, ź, ž] u istromletačkih govornika variraju od slučaja do slučaja, a često i u istog govornika. Promatrajući govornu zajednicu u cjelini, može se ustvrditi da je [s, ś] moguće realizirati i kao [š] i obratno. Isto vrijedi i za z, ź, ž.*¹⁴ Izvodi se zaključak da govornik koji upotrebljava posuđenicu u svom iskazu nije dosljedan u upotrebi jedne ili druge foneme već je njegov odabir nasumičan. Kada je riječ o bosanskom govornom području, postoji mogućnost da su izvjesno vrijeme postojala dva paralelna oblika *fešta/fešta* i da je varijanta sa fonemom *š* prevladala ili da smo, pak, riječ kao takvu čuli u primorskim govorima i usvojili je u naš jezik.

1.4.2. Morfološka adaptacija

Morfološka prilagodba italijanizama u bosanskom jeziku naročito je zanimljiva. Posuđenice se često odlikuju neuobičajenim skupovima suglasnika koji se otežano uklapaju u padežni sistem našeg jezika. U ovoj fazi jezičke adaptacije važno je poštovati padežne nastavke jezika primaoca i istovremeno ne okrnjiti posuđenu riječ. Također, potrebno je obratiti pažnju da padežni nastavci koji se dodaju posuđenici ne djeluju rogoobatno, jer će u suprotnom govorni jezik odbaciti takav oblik posuđenice i koristiti će je samo u izvornom obliku kao tuđicu. Naš jezik za jezičke nedoumice ove vrste kao rješenje predlaže dublete u nekim padežima, pa tako za leksemu

---

¹⁴ BURŠIĆ GIUDICI, Barbara (2012), "Istromletačke posuđenice u čakavskom govoru Funtane iz korpusa za ImLA (ISTRUMLETAČKI LINGVISTIČKI ATLAS)", Hrvatski dijalektološki zbornik 18.

diskont, *-a* u Gmn. stoje kao moguća rješenja oblici *diskonātā/diskōntā*. Nekada je za što vjerodostojniju prilagodbu potrebno promijeniti i mjesto akcenta.

Ipak, kako bi se izvela morfološka prilagodba imenicā, potrebno je prije svega odrediti rod. Italijanski jezik poznaje samo dva prirodna roda – muški i ženski, pa stoga posuđenice iz italijanskog u bosanskom jeziku mogu biti muškog ili ženskog, ali ne i srednjeg roda. Rod imenice određuje se prema finalnom fonemu, a velika je prednost što su ova dva jezika u tom pogledu izrazito kompatibilna. Imenice koje su u italijanskom jeziku bile muškog roda ostaju u istoj morfološkoj kategoriji i u bosanskom jeziku, te isto važi i za imenice ženskog roda sa nevelikim brojem odstupanja. U italijanskom jeziku imenice koje u jednini završavaju na *-a* uglavnom su ženskog roda, a one sa finalnim vokalom *-o* su muškog roda, dok nastavak *-e* mogu imati imenice i muškog i ženskog roda u jednini. Morfološki nastavci za množinu glase *-e* ili *-i* u ženskom rodu, te *-i* za muški rod. Zanimljiv je podatak da sve imenice koje su izvorno italijanske završavaju na neki vokal i tako se razlikuju od posuđenica u tom jeziku. Kada je riječ o morfološkoj prilagodbi imenica iz italijanskog u naš jezik, tu nema prevelikih odstupanja od originala. Imenice sa finalnim vokalom *-a* u jednini bit će ženskog roda, a one sa finalnim vokalom *-o*, konsonatnom ili rjeđe vokalom *-e* su muški rod u jednini. S druge strane, romanski jezici ne poznaju padeže i stoga je uvrštavanje nekih posuđenica u padežni sistem otežano. Pravi problem se javio onog trenutka kada smo poželjeli imenice muškog roda jednine koje završavaju na vokal *-o* smjestiti u naš padežni sistem. Kod dvosložnih posuđenica iz francuskog jezika morfološka prilagodba imenica vršila se dodavanjem padežnih nastavaka na imenicu u cjelini ne odbacujući njen finalni vokal, iz čega slijedi: *nivo*, *nivoa*; *rešo*, *rešoa*; *plato*, *platoa*; *milje*, *miljea*; *kupe*, *kupea*. Za imenice posuđene iz francuskog jezika ovakvo rješenje je bilo najprihvatljivije, ali dati uzorak nije bilo moguće prenijeti i na italijanski jezik. To je rezultiralo nezgrapnim oblicima *lotoa* (: *loto*) i *motoa* (: *moto*) koji su se izvjesno vrijeme mogli čuti u govoru. Međutim, ovaj jezički nesklad riješen je sretno i za deklinacijski sistem našeg jezika i za samu imenicu. Imenice muškog roda jednine iz italijanskog jezika koje imaju finalno *-o* mijenjaju se po A-deklinaciji bosanskog jezika, tj. kao i ostale imenice muškog roda jednine našeg jezika, iz čega slijede oblici: *loto*, *lota*; *neto*, *neta*; *moto*, *mota*; *geto*, *geta*; *konto*, *konta*. Ovim postupkom u procesu adaptacije posuđenica je prilagođena jeziku primaocu čiji ishod neće okrnjiti imenicu ili joj promijeniti značenje.

U procesu jezičke adaptacije vrše se promjene koje utiču na leksemu tako da je mijenjaju u odnosu na prvobitni izraz. Tokom fonološke adaptacije izvorni fonemi date riječi bit će zamijenjeni odgovarajućim fonemima iz jezika primaoca, tokom semantičke će se djelimično ili čak potpuno promijeniti značenje riječi, dok će se prilikom morfološke adaptacije nekada desiti i promjena mjesta akcenta, roda ili broja. Ranije je bilo govora o podudarnosti rodova kod imenica u italijanskom i našem jeziku i u većini slučajeva se to pravilo dosljedno primjenjuje sa manjim brojem odstupanja. U riječi *arabeska* u bosanskom jeziku došlo je do promjene roda u odnosu na italijanski jezik gdje ta riječ glasi *arabesco*; budući da se radi o posuđenici, posmatramo riječ iz perspektive italijanskog jezika i primjećujemo na osnovu finalnog vokala da je imenica izvorno muškog roda i nameće se zaključak da je izmjenom finalnog *-o* u finalno *-a* imenica sada ženskog roda u bosanskom jeziku. Razloge za ovu promjenu ne treba tražiti u morfologiji ili u nekim drugim jezičkim ustrojstvima već su razlozi vanjezičke prirode. U morfološkoj prilagodbi osim primjera promjene roda imenica bilježimo i slučajeve izmjene broja kod nekih posuđenica. Preciznije rečeno, u bosanskom jeziku čuva se samo jedan oblik riječi, i to množinski. U italijanskom jeziku imenica u jednini glasi *agrume*, a u množini *agrumi* – oblik koji samostalno postoji u našem jeziku, te se u literaturi ne navodi moguće postojanje oblika jednine. Neznatan je broj pridjevā posuđenih iz italijanskog jezika. Među italijanizmima navode se pridjevi *siguran*, te *franko*. U prvoj leksemi tokom procesa fonološke adaptacije bezvučni konsonant /k/ iz izvornog oblika prešao je u zvučni parnjak /g/: it. *sicuro* → bos. *siguran*, te kasnije dobija morfološki nastavak *-an* za neodređeni pridjevski vid muškog roda u jednini. Pridjev *franko* u našem jeziku je nepromjenjiv i označava *klazulu kojom se onaj koji prodaje ili šalje robu obavezuje da će istu kupcu isporučiti o svom trošku*.¹⁵ Značenja pridjevā u oba jezika su podudarna.

Kada je riječ o glagolima koji su posuđenice u bosanskom jeziku, svi dobijaju isti nastavak *-ti*, pripadaju prvoj skupini glagola i mogu biti svršenog i nesvršenog vida, a neki su čak dvovidni. Neki od glagola su se uvriježili u jeziku u tolikoj mjeri da ih većina govornika više ne osjeća kao posuđenice – *sekirati*, *urlati*, *krepati*. Nasuprot tome, glagoli poput *kantati*, *parlati* ili *frigati* su jedna od prvih asocijativnih vezā sa ovim romanskim jezikom.

---

¹⁵ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, str. 296.

- PREGLED GLAGOLA POSUĐENIH IZ ITALIJANSKOG JEZIKA

GLAGOLI	ZNAČENJE	GLAGOLI	ZNAČENJE
avizati	obavijestiti/obavještavati	inkasirati	primiti/primati novac
bagatelisati	potcijeniti/potcjenjivati	kantati	pjevati
baratati	upravljati, rukovati	krepati	umrijeti, iznemoći
bastati	polaziti za rukom	muntati	nagovarati, obmanjivati
ćakulati	ćaskati	parlati	pričati
durati	podnositi, trpjeti	sekirati	zabrinjavati, uznemiravati
fermati	obazirati se, uvažavati	spengati	uhapsiti, svezati
frigati	pržiti	stornirati	ispraviti, poništiti
gambati	šepati, čupati se	urlati	vikati

Osim promjenjivih vrsta riječi kao što su imenice i glagoli, u italijanizme ubrajamo i neke nepromjenjive vrste riječi poput nekolicine načinskih priloga i ponekih uzvika. Prilozi koje su dio leksike bosanskog jezika većinom se odnose na ritam u muzici – opisuju njegovu brzinu, sporost ili glasnoću: *adađo* → sporo; *alegro* → brzo, živo, veselo; *andante* → polahko, sigurno; *forte* → glasno, jako; *krešendo* → postepeno pojačavanje tona. Prilozi posuđeni iz stranog jezika ne podliježu komparaciji. Uzvici koje je naš jezik usvojio iz italijanskog su malobrojni, ali ne i zanemarljivi. Spadaju u skupinu eksklamacija kojima se izražavaju duševna stanja i dojmovi sagovornika. Uzvikom *ajme* izriče se stanje boli, žalosti, straha, čuđenja i dr. Suprotno tome, *uzvik bravo* upotrebljava se zarad iskazivanja pohvale, radosti, izvrsnosti čega.

1.4.3. Semantička adaptacija

Značenje riječi je zasebna i izrazito specifična kategorija u jeziku. Posuđenice po pravilu trebaju imati isto značenje u jeziku davaocu i u jeziku primaocu. Međutim, jezik nikada ne ide pravolinijski i nerijetko se dešavaju odstupanja, pa tako i u procesu semantičke adaptacije. Neki italijanizmi u bosanskom jeziku udaljili su se značenjski od svog izvorišta u italijanskom jeziku; shodno tome bilježimo primjere imenice *grilje* u našem jeziku sa značenjem *prozorska krila sa*

*pokretnim rebrima koja služe za zaštitu od sunca*¹⁶, a koja potiče od italijanske riječi *griglia* koja danas znači 1. *rešetka, mreža*; 2. *gril*. Usporedbom ove dvije lekseme izvodi se zaključak da one danas nisu bliskoznačnice ili sinonimi, ali ne smijemo opovrgnuti njihovu povezanost budući da je leksema *grilje* u bosanskom jeziku izvedena iz italijanskog jezika, tj. da je proizvod jezičkog posuđivanja. Kako bismo objasnili vezu između ovih dvaju leksema, valja pogledati nešto širu sliku; riječ *griglia* je zapravo posuđenica iz mletačkog govora. Ova riječ izvorno potiče iz latinskog jezika, koja će kasnije preko francuskog i oblika *grille* ući u italijanski, tadašnji mletački, kao *griglia*.¹⁷ Imenica *grilje* danas se koristi kao regionalizam u područjima koja izlaze na Jadransko more, dok se u italijanskom jeziku koristi oblik *persiana* za isti pojam.

U procesu semantičke adaptacije glagol *spengati* u razgovornom bosanskom jeziku poprimio je novo značenje. Ova posuđenica dolazi od italijanskog glagola *spegnere* što u prevodu znači *ugasiti, otpuhati ili izbaciti*, dok u bosanskom jeziku nalazimo značenje *uhapsiti koga ili svezati, sputiti šta*. Važno je napomenuti da se u fonološkoj adaptaciji desila inverzija fonema *g* i *n*, te da iz perspektive značenjske prilagodbe vidi poveznica između dvije lekseme koja je vremenom blijedila i glagol *spengati* je iskristalizirao drugačije, ali ne i suprotno značenje od originala. Također, značenje glagola *bastati* značajno se udaljilo od izvornog semantičkog polja. Glagol *bastare* u prevodu znači *biti (sebi) dovoljan* i ostaje otvoreno pitanje da li postoji vjerovanoća da su govornici južnoslavenskih jezika tu riječ razumjeli i kao *biti sposoban za nešto*. S namjerom se implicira na većinu južnoslavenskih jezika, budući da je, osim u bosanskom jeziku, i u drugim jezicima značenje ove posuđenice isto. Nadalje, u italijanskom jeziku leksema *facchino* znači *nosač, sobar*, a navodi se kao figurativno značenje *neotesan čovjek, grubijan*. Ako biste, pak, nekoga željeli uvrijediti, u tom slučaju valjalo bi upotrijebiti neke druge izraze budući da se imenica *facchino* rjeđe koristi u takvom kontekstu. S druge strane, u našem jeziku se kao primarno značenje riječi *fakin* navode pejorativni oblici poput *mangup, uličar, bezobraznik*. Može se reći da je u bosanskom jeziku figurativno značenje ove riječi preuzelo primat dodatno pojačavajući negativne crte. Imenica *fakin* u značenju *sluga* spominje se u našem jeziku tek kao regionalizam – pomorskih područja. Bilježimo i primjer imenice *gajba* u našem jeziku sa značenjima 1. *košara ili plastični sanduk za odlaganje boca* i 2.a *drvena kutija za prijevoz voća i povrća*; 2.b *sanduk sa*

¹⁶ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), Isto, str. 338.

¹⁷ NIHALJEVIĆ, Nikica; TOMELIĆ-ĆURIN, Marijana (2007), „Romanski jezični utjecaj u terminologiji kuće u Župi na poluotoku Pelješcu“, Čakavska rič, Split.

*rešetkama za prijevoz životinja*¹⁸ za razliku od italijanske lekseme *gabbia* koja u prevodu na naš jezik znači *kavez* i rjeđe *tor za životinje*. Budući da imenica *gajba* vodi porijeklo upravo od pomenute lekseme iz italijanskog jezika, da se primijetiti kako je naš jezik generalizirao značenje *kaveza* kao kutije i na taj način je posuđenica pridobila nova značenja koja originalna leksema ne poznaje. Semantičkom adaptacijom došlo je do inverzije u primarnom značenju neke riječi u dva jezika; posudbom neke lekseme uglavnom posuđujemo sva njena značenja koja će se kasnije u jeziku primaocu rasporediti, preoblikovati i najvažnije prilagoditi.

Već je bilo govora o semantičkim posuđenicama – lekseme kojima se pod utjecajem nekog stranog jezika pridružuje novo, dodatno značenje. Imenica *pero* u bosanskom jeziku nosi dva različita značenja 1. *rožnata i vlaknasta izraslina na tijelu u ptica* i 2. *posebna naprava za pisanje i crtanje*. Smatra se da je upravo riječ *pero* semantička posuđenica, tačnije da je prvobitnom značenju pod utjecajem italijanskog jezika dodano i ovo drugo značenje. U prilog tome, imenica *pero* se u značenju pisala pojavljuje kod Mikalje (1651), Della Belle (1728), Belostenca (1740) i Stullija (1806).¹⁹ Također, činjenica da su se ptičja pera koristila za pisanje u prošlim vijekovima nije odmogla u formiranju ove semantičke posuđenice.

1.4.4. Sintaksička adaptacija

Kao sintaksičke jedinice – italijanizmi se nesmetano uklapaju u rečenično ustrojstvo bosanskog jezika. U prilog tome, izdvajamo primjere italijanizama iz djela bh. autora slikovito prikazujući upotrebu posuđenica u sintaksi bosanskog jezika. U okvirima morfološke adaptacije izvršeno je prilagođavanje italijanizama padežnom/konjugacijskom sistemu našeg jezika i tako otklonjena posljednja moguća prepreka za uvrštavanje posuđenica u rečenicu.

- *Alija ga protrlja po tijelu i licu hladnom vodom iz okrnjene zemljane posude, koja je bila u odaji i služila škrtici i za čašu, i za bokal, i za ibrik za umivanje.*²⁰
- *Sve zjapi rastvoreno, prazno, a gomila razbijenih boca blješti u dnu dvorišta.*²¹

¹⁸ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), Isto, str. 303.

¹⁹ TURK, Marija (1998), „Semantičke posuđenice u hrvatskome jeziku“, Filozofski fakultet, Rijeka.

²⁰ ČOLAKOVIĆ, Enver (1989), *Legenda o Ali-paši*, Islamska zajednica, Zagreb, str. 52.

²¹ HUMO, Hamza (1999), *Grozdanin kikat*, Preporod, Sarajevo, str. 17.

Glagoli italijanskog porijekla u sintaksičkom modelu našeg jezika su po svojoj prirodi prosti glagolski predikati – sastoje se od jedne punoznačne glagolske lekseme, koja je nosilac gramatičkog i leksičkog značenja.

- *Baš je nesreća taj Mula Hasan-dedo, tvrdac, melun, proklet da gladan **krepa** u zlatu i bogatstvu.*²²
- *Neko je **urlao** u stablima kao da mu đavoli kožu deru.*²³

1.5. Galicizmi u standardnom bosanskom jeziku

Francuski jezik je dugo vremena bio jezik prestiža i samim tim jezik davalac – jezik iz kojeg se posuđuje zbog njegovog ugleda. Zahvaljujući tome, upotreba posuđenica iz francuskog jezika često je predstavljala obilježje visokog stila i gospodskih manira. U bosanskom jeziku brojne su lekseme koje dolaze iz francuskog; neke od njih moguće je zamijeniti domaćim leksemama (*ekran* – zaslon, *šofer* – vozač), a neke popunjavaju leksičke praznine (*anketa, bide, rulet, volan*). Obično se prepoznaju po mogućnosti naglaska na posljednjemu slogu (*milje, rešo, triko*), često prisutnomu fonemu *ž* (*etaža, žeton, angažman, kolaž*), te po neuobičajenoj fonotaktici (*portfelj, tromblon, ešalon*).²⁴ Ipak, najveći broj galicizama u našem jeziku veže se za vojnu terminologiju – vojne činove, postrojenja i oružje (*bajonet, garnizon, brigadir, mitraljez, rafal*). Posuđenice iz francuskog jezika nazivamo **galicizmi** – ime koje su dobile po bivšem nazivu za državu Francusku. Historijski naziv **Galijs** potječe još iz vremena vladavine Rimskog Carstva; stari Rimljani i njihovi suvremenici koristili su ovaj naziv za područja zapadne Evrope koja danas otprilike odgovaraju teritoriji Francuske, Luksemburga i Belgije. U novije vrijeme, Galijs je ostao naziv za Francusku u savremenom grčkom i latinskom jeziku. Ovo nije usamljen slučaj gdje su posuđenice iz nekog jezika dobile ime po bivšem nazivu vlastite države. *Bohemizmi* su posuđenice iz češkog jezika koje su ime dobile po Bohemiji – historijskom nazivu za Češku Republiku.

---

²² ČOLAKOVIĆ, Enver (1989), Isto, str. 34.

²³ HUMO, Hamza (1999), Isto, str. 28.

²⁴ MEĐERAL, Krešimir (2016), Isto.

1.5.1. Fonološka adaptacija

Pravila izgovora i pisanja riječi u francuskom jeziku su jedna od najupečatljivijih osobina ovog romanskog jezika. Već je poznato da se jedan glas bilježi sa nekoliko grafema i da iz tog razloga riječ izgleda duža, dok je izgovorna vrijednost iste riječi jedan ili dva glasa. To nas upućuje na činjenicu da se radi o etimološkom ili korijenskom pravopisu, tj. način pisanja gdje se bilježi fonemski sastav morfema, a ne riječi. Iz prethodno navedenog, izvodimo zaključak da je fonološka adaptacija galicizama u bosanskom jeziku dugotrajan i iscrpan proces. Pravopis bosanskog jezika je fonetski prema kojem se riječi pišu onako kako se izgovaraju i pisanje posuđenica, kako smo već uvidjeli, nije izuzetak iz tog pravila. U bosanskom jeziku posuđenice iz francuskog izgovaramo i pišemo poštujući pravila čitanja tog jezika. U francuskom jeziku konsonanti /c/ i /g/ imaju dvojak izgovor. Bezvučni konsonant /c/ se ispred vokala /e/ ili /i/ izgovara kao /s/, a u svim ostalim slučajevima kao /k/, te ga tako i bilježimo u posuđenicama u našem jeziku: fr. *grimace* → bos. *grimasa*, fr. *cinéaste* → bos. *sineast*; fr. *cabaret* → bos. *kabare*, fr. *couloir* → bos. *kuloar*. Isto vrijedi i za konsonant /g/ koji ispred /e/ ili /i/ ima izgovornu vrijednost kao domaći fonem /ž/: fr. *barrage* → bos. *baraž*, fr. *régime* → *režim*; u ostalim slučajevima g se izgovara kao i u našem jeziku: fr. *brigade* → bos. *brigada*, fr. *gourmand* → bos. *gurman*. Važno je napomenuti da francuski jezik ne poznaje glas /c/ kakav postoji u bosanskom, te da su /s/ i /k/ jedine moguće izgovorne varijante ove foneme u galicizmima. Grafem /ž/ u bosanskom jeziku poslužiti će kao adekvatan ekvivalent za bilježenje francuskih glasova u dva navrata: u nedavno pomenutom primjeru i kao zamjena za sonant /j/ u fonološkoj adaptaciji. Fonem /j/ u francuskom jeziku ima ujednačen izgovor u svim pozicijama u leksemi i ne ovisi o drugim glasovima. Slikovit primjer za prethodno navedeno jesu primjeri posuđenica: fr. *jeton* → bos. *žeton*, fr. *abat-jour* → bos. *abažur*; fr. *bijoutierie* → bos. *bižuterija*. Izgovor afrikata š u našem jeziku odgovara glasu konsonantske skupine *ch* u francuskom iz čega slijedi: fr. *chance* → bos. *šansa*, fr. *branche* → bos. *branša*. Pravilo fonološke adaptacije koje važi za srodni italijanski, primjenjuje se i u francuskom jeziku; pomoću grafeme *nj* bilježimo izgovor dvoznačnog glasa *gn*: fr. *campagne* → bos. *kampanja*, fr. *vignette* → bos. *vinjeta*. Fonemi /d/, /t/, /s/ i /x/ u finalnoj poziciji riječi se ne izgovaraju u francuskom jeziku, te u potpunosti izostaju u posuđenicama: fr. *billard* → bos. *-bilijar*, fr. *boulevard* → bos. *bulevar*; fr. *filet* → bos. *file*; fr. *début* → bos. *debi*; fr. *rendez-vous* → bos. *randevu*. Osim pobrojanih konsonanata, na mjestu finalnog fonema u riječi može stajati i vokal /e/

koji se u tom slučaju, također, ne izgovara ni u izvornom jeziku ni u posuđenim riječima: fr. *banquette* → bos. *banket*, fr. *terrasse* → bos. *terasa*. Međutim, ovo pravilo ne važi za sve konsonante, pa tako foneme /c/, /f/, /v/ i povremeno /r/ izgovaramo u krajnjoj poziciji riječi i ostaju kao dio cjeline i u posuđenicama: fr. *amiral* → bos. *admiral*; fr. *relief* → bos. *reljef*; fr. *bivouac* → bos. *bivak*; fr. *arrangeur* → bos. *aranžer*. Nadalje, velar /k/ u bosanskom jeziku služi kao dostojna zamjena za strani fonem /q/, tačnije za njegovu varijantu udruženu sa vokalom /u/. U procesu fonološke prilagodbe posuđenica, strane riječi koje u sebi sadrže skupinu *qu* zamijenit će fonem /k/, budući da im je izgovorna vrijednost podudarna i iz čega slijedi: fr. *discotheque* → bos. *diskoteka*, fr. *burlesque* → bos. *burleska*. Napominjemo da je glas /h/ u francuskom jeziku nečujan u svim pozicijama u riječi i ne zahtijeva ekvivalent u bosanskom jeziku: fr. *silhouette* → bos. *silueta*. Međutim, grafem /h/ se nerijetko koristi u francuskoj ortografiji, te, ukoliko se nađe na inicijalnoj poziciji, zadržava se u posuđenicama – galicizmima: fr. *hangar* [ˈaŋgar] → bos. *hangar*, fr. *hasard* [ˈazar] → bos. *hazard*, fr. *hotel* [ɔtɛl] → bos. *hotel*.

Vokalni sistem našeg jezika broji pet osnovnih glasova, za razliku od ovog romanskog jezika sa vokalnim dijapazonom od trinaest samoglasnika i četiri nazala. Fonološka adaptacija francuskih leksema dodatni je izazov glede brojnih kombinacija vokala u pismu, a različite izgovorne vrijednosti. U francuskom jeziku skupina vokala *ou* se čita kao naše /u/, te se u posuđenim riječima bilježi vokal /u/ na mjestima gdje u izvornom obliku stoji pomenuti dvoznačni glas: fr. *gouverner* → bos. *guverner*, fr. *ouverture* → bos. *uvertira*. Slično tome, glas /o/ odgovara izgovoru kombinacije vokala *au* ili *eau* koje će se fonološkom prilagodbom u naš jezik zapisati onako kako se i čitaju – kao jedinstven fonem, te bilježimo primjere: fr. *fauteuil* → bos. *fotelja*; fr. *bureau* → bos. *biro*. S druge strane, izgovornu vrijednost francuskog fonema /u/ najpribližnije objašnjava opis da je to glas na granici između domaćih vokala /u/ i /i/, ali, budući da se naš jezik služi fonetskim pravopisom, u galicizmima zapisujemo samo jedan, i to /i/ koji služi kao zamjena za strani fonem: fr. *tribune* → bos. *tribina*, fr. *menu* → bos. *meni*. Na osnovu primjera iz oba jezika fr. *saison* → bos. *sezona*, fr. *teint* – bos. *ten* dâ se zaključiti da glas /e/ u bosanskom jeziku odgovara izgovoru francuskih vokalskih skupina *ai* i *ei*. Posebnu pažnju u fonološkoj adaptaciji privlače lekseme koje u sebi sadrže skupine *oeu* i *eu* zbog specifičnog izgovora u izvornom jeziku. Strane riječi će se prilagoditi našem jeziku, prije svega, umetanjem vokala /e/ na mjesto pomenutih vokalnih kombinacija. Važno je napomenuti da je naš jezik pojednostavio izgovor ovih skupina

svodeći ih na samo jedan vokal, što se očituje na primjerima: fr. *manœuvre* → bos. *manevar*, fr. *masseur* → bos. *maser*. U procesu fonološke adaptacije galicizama spoznaje se učestala upotreba domaćeg glasa /lj/, iako se u stranim riječima na istim pozicijama redovno čuje glas /j/. Razlozi zbog kojih se ovaj sonant preoblićuje u afrikat u našem jeziku nisu fonološke prirode, već postoji mogućnost da je promjena nastala radi lakšeg izgovora posuđenica. Među prvima, izdvaja se vokalni spoj *ail* koji se izvorno izgovara kao *aj*, u riječima poput fr. *detail*, a koji se potom u našem jeziku transformira u obliku glasa i slova /lj/ u domaćim leksemama – bos. *detalj*. Također, isti glas /lj/ zamjenjuje fonemske skupove *ill*, te *li*. Oni mogu stajati u medijalnoj i finalnoj poziciji riječi: fr. *mitrailleuse* → bos. *mitraljez*, fr. *médaille* → bos. *medalja*; odnosno fr. *cavalier* → bos. *kavaljer*, fr. *atelier* → bos. *atelje*. Zanimljiva je činjenica da se konsonanti skupine *li* u francuskom jeziku izgovaraju zasebno kao /l/ i /j/; ni glas /lj/ ni glas /j/ ne odnose prevagu u ovom slučaju, što je opet različito od ostalih slučajeva gdje se redovno čuje /j/.²⁵ S druge strane, u izgovoru i pismu posuđenica nema mjesta nedoumicama. Kao i u srodnom italijanskom, u francuskom jeziku glas /s/ između vokala čuje se kao /z/ i kao takvog ga bilježimo u posuđenicama: fr. *hasard* → bos. *hazard*. Osim uvularnog /r/, brojnih vokala i nazali su jedna od posebnijih crta francuskog jezika. Nazalnih samoglasnika ima četiri i uslovljeni su sonantom /n/ koji stoji nakon njih u riječi. U francuskom jeziku takav raspored fonema promijenit će izgovor nazala u neki drugi; u našem jeziku bilježimo primjere nazalnog vokala /ã/: fr. *ensemble* → bos. *ansambl*, fr. *engagement* → bos. *angažman*. Naporedo s tim, nazal /ẽ/ u našem jeziku ostaje nepromijenjen što predstavlja odstupanje u fonološkoj adaptaciji: fr. *infiltration* → bos. *infiltracija*. Dâti primjer čitamo kako je napisano, a ne kako nalažu fonološka pravila jezika davaoca. Vjerovati je činjenici da se, pod dojmom učestalog latinskog prefiksa *in-* u našem jeziku, donio pogrešni sud o izgovoru pomenutog nazala.

Karakterističan izgovor sonanta /r/ je tipična osobina francuskog jezika. U francuskom jeziku /r/ je **uvularno** ili resično, dok je u bosanskom jeziku isti glas vibrant koji nastaje u ustima nadzubnom tvorbom. Uvula je zapravo mišićna tvorba u sredini mekoga nepca, pokrivena sluznicom koja slobodno visi u prostoru između baze jezika i epiglotisa, a pomiče se pri govorenju i hranjenju. U nekim jezicima učestvuje pri tvorbi glasova kao što je slučaj u francuskom jeziku

---

²⁵ PUTANEC, Valentin (1995), *Francusko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, str. 74. i 171.

za uvularno /r/.²⁶ U bosanskom jeziku sonant /r/ se izgovara kao vibrant ili treptajnik u cjelokupnom leksičkom sistemu uključujući posuđenice. Fonološka adaptacija galicizama u bosanskom jeziku izvršena je dosljedno; poštujući pravila izgovora stranog jezika i pronalaskom zamjenskih fonema za istovjetne glasove u jeziku primaocu. Može se zaključiti da je prilagodba posuđenica iz francuskog jezika na fonološkom nivou opsežan i neizostavan zadatak koji će služiti kao valjan oslonac u daljem procesu jezičke adaptacije.

1.5.2 Morfološka adaptacija

Francuska morfologija ima zajedničke važne karakteristike sa većinom romanskih jezika, a one uključuju: gubitak latinskih deklinacija, samo dva gramatička roda, upotreba prijedloga kako bi se izrazili sintaksički odnosi, pomoćni se glagoli koriste pri izražavanju glagolskih vremena i načina itd. Proces morfološke prilagodbe imenicā započinje određivanjem roda. U imeničkom sistemu ovog romanskog jezika čuva se razlika koja odvaja živa od neživih bića. Većina imenicā koje označavaju živa bića imaju i muški i ženski rod; njihov rod je usklađen sa prirodnim rodom. Francuski jezik ne poznaje tipične nastavke za muški rod u jednini, dok imenice ženskog roda u jednini obično završavaju na vokal *-e*. Jedno od osnovnih pravila jeste da za oblik ženskog roda imenice u jednini dodajemo upravo nastavak *-e* na oblik muškog roda. Također, imenice koje se već u muškom rodu jednine završavaju na *-e* zadržavaju isti oblik u ženskom rodu i samo određeni član može ukazati na njihov rod. Nekada je određeni član koji stoji ispred imenice jedini pokazatelj roda. Važno je napomenuti da imenice koje označavaju živa bića u francuskom jeziku morfološkom prilagodbom zadržavaju svoj prirodni rod u bosanskom jeziku. Pozajmljene imenice za živa bića navode se u muškom rodu od kojih, kasnije, dodavanjem tipičnih nastavaka za naš jezik tvorimo ženski rod: fr. *partisan* → bos. *partizan(ka)*, fr. *volontaire* → bos. *volonter(ka)*. Rod imenica koje označavaju neživo nazivamo gramatičkim rodom koji se potom leksemama dodjeljuje na osnovu morfoloških završetaka. Dodijeljeni rodovi u francuskom jeziku uglavnom se zadržavaju kao takvi i kod posuđenica. Napominje se da, kao i uvijek u jeziku, postoje izuzeci iz ovih pravila. Muškog roda su imenice koje u jednini završavaju na *-age*: fr. *barrage* → bos. *baraž*, fr. *passage* → bos. *pasadž*. U istu rodnu grupu spadaju imenice sa krajnjim *-al*: fr. *journal* → bos. *žurnal*, fr. *arsenal* → bos. *arsenal*; i *-et*: fr. *paquet* → bos. *paket*. Sufiksom *-isme* označavaju se nazivi kulturoloških/umjetničkih pravaca poput fr. *formalisme* → bos. *formalizam*,

---

²⁶ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63548>, pristupljeno 04.03.2019.

fr. *cubisme* → bos. *kubizam*, te doktrina fr. *étatisme* → bos. *etatizam* i stanja fr. *défaitisme* → bos. *defetizam*. S druge strane, imenice na sufiks *-ment* obično ukazuju na rezultirajuće stanje, proizvod ili sredstvo. U leksici bosanskog jezika brojne su takve imenice porijeklom iz latinskog i grčkog, dok iz francuskog bilježimo rijetke: fr. *compliment* → bos. *kompliment*. Muškom rodu pripadaju i imenice za neživo koje u jednini imaju morfološki nastavak *-ier* gdje je finalno /r/ nečujno i u našem jeziku se preoblikuje kao *-je* u riječima fr. *dossier* → bos. *dosje*. Interesantan je podatak da upravo morfološki nastavci ujedinjeni sa neuobičajenom fonotaktikom bez daljnjeg istraživanja ukazuju da se radi o nekoj vrsti posuđenice. Već pomenuta kombinacija vokala *-eau* pojavljuje se kao nastavak za imenice muškog roda jednine, a zamijenit će je isti glas *-o* koji će imati istu morfološku funkciju: fr. *plateau* → bos. *plato*. U francuskom jeziku imenice za neživo u jednini su ženskog roda ukoliko završavaju na *-ion*, a morfološkom prilagodbom iste će pridobiti nastavak *-cija* za ženski rod: fr. *isolation* → bos. *izolacija*, fr. *déflation* → bos. *deflacija*. Ženskog roda su i imenice sa finalnim *-ure*, a kako se vokal /e/ u ovim primjerima ne izgovara, dodaje se tipični fonem /a/ za ženski rod našeg jezika na već postojeći nastavak *-ur*: fr. *brochure* → bos. *brošura*, fr. *aventure* → bos. *avantura*. Slično je u primjerima gdje imenice imaju nastavke *-esse*: fr. *adresse* → bos. *adresa*, fr. *finesse* → bos. *finesa* ili *-ette*: fr. *éprouvette* → bos. *epruveta*, fr. *pirouette* → bos. *pirueta*. Nastavak za ženski rod jednine može biti i udvojeni vokal /e/ u riječima fr. *tournée*, *dragée* gdje je prvi vokal obavezno akcentiran; morfološkom prilagodbom posuđenice dobijaju nastavak *-ja* iz čega slijedi: *turneja*, *dražeja*. Osim navedenih, mogući nastavci imenica za neživo su *-té* i *-ie*. Riječi iz francuskog jezika koje završavaju na *-ie* su ženskog roda i njihova preoblika u našem jeziku očitava se i kroz morfološki nastavak *-ja* koji dobijaju adaptacijom: fr. *batterie* → bos. *baterija*, fr. *compagnie* → *kompanija*. Među galicizmima ne bilježimo primjere imenicā ženskog roda na *-té*, ali se kao izuzetak pojavljuju imenice muškog roda koje tako završavaju: fr. *décolleté* → bos. *dekolte*. Množina imenica u francuskom jeziku se gradi tako što se na oblik jednine dodaje nastavak *-s*. Ovaj nastavak se ne izgovara, tako da u govoru jedino determinant ukazuje na množinu. Posuđenice iz francuskog jezika dobijaju množinske nastavke istovjetne kao i kod domaćih leksema *-i* za muški rod i *-e* za ženski: *brigadir*, *-i*, *tretman*, *-i*, *perika*, *-e*, *vitrina*, *-e*. Nije neuobičajeno da se prilikom morfološke prilagodbe očuva samo jedan broj imenice – jednina ili množina. U rječnicima se uz imenicu obavezno naglašava da li se radi o *singularia* ili *pluralia tantum*. Međutim, posuđenica *varijètē* u bosanskom jeziku navedena je u jednini u

značenju *vrsta veselog artističkog ili sličnog pozorišta* ²⁷, iako navedena leksema u francuskom jeziku ima pomenuto značenje samo u množini. Naime, imenica *variété* u prevodu sa francuskog jezika znači *različitost, varijacija ili vrsta*, dok njena množina glasi *variétés* gdje je finalno /s/ nečujno. Francusko pozorište nosi naziv *Théâtre des Variétés* odakle se očituje prethodno spomenuto. Ukoliko se želi naglasiti da se radi o vrsti pozorišta, potrebno je imenicu *varijeté* navesti u množini *varijetèi* zajedno sa oznakom *pl.t.* kako bi odgovarala navedenom značenju.

Za razliku od italijanskog jezika, broj pridjeva posuđenih iz francuskog jezika je znatan. Pridjevi – galicizmi spadaju u kategoriju **opisnih** (kvalitativnih) i navode se uglavnom u neodređenom pridjevskom vidu. Kao što je već poznato, u našem jeziku pridjevi mogu biti sva tri roda, pa se ženski i srednji rod tvore dodavanjem morfoloških nastavaka *-o* ili *-e* za srednji i *-a* za ženski rod. Valja naglasiti da se pridjevi – posuđenice mogu deklinirati po imeničkoj i po pridjevskoj promjeni. Izdvojit ćemo samo neke primjere: fr. *précis* → bos. *precizan*, *-a*, *-o*; fr. *brutal* → *brutalan*, *-a*, *-o*; fr. *loyal* → *lojalan*, *-a*, *-o*; fr. *global* → *globalan*, *-a*, *-o*. Ipak, zanimljiva je činjenica da postoje primjeri pridjeva koji su tradicionalno rezervirani samo za muški rod. Pridjev *galantan* pojašnjava se kao onaj koji *ima uglađeno ili otmjeno ponašanje, naročito prema ženama* ²⁸, dok prilog *galantno* naglašava da je taj način *kavaljerski*. Slično tome, *markantan* opisuje nekog *upadljivog, uočljivog i nadasve ljepuškastog muškarca*²⁹. Poseban primjer jeste pridjev *dežurni* koji je nastao u našem jeziku kao kovanica od francuskog prijedloga *de* i imenice *jour* što znači *dan*, a koji kao takav ne postoji u ovom romanskom jeziku već je u upotrebi izraz *de jour* što znači *dnevni, tokom dana*. Pridjevi posuđeni iz francuskog jezika podliježu komparaciji koja se tvori dodavanjem nastavka *-iji*, iz čega slijedi: *precizniji*, *-a*, *-e*; *ležerniji*, *-a*, *-e*; *bizarniji*, *-a*, *-e*. Leksika bosanskog jezika bogatija je i za priloge koji se tvore od pridjeva iz francuskog jezika. U jeziku se ponašaju kako to pravila nalažu: nepromjenjivi su, neki podliježu komparaciji i pripadaju atributivnoj grupi priloga. Neki od priloga su: *naivno*, *nonšalantno*, *pikantno*, *degutantno* i sl. Još jedna veća grupa posuđenih leksema su glagoli; preuzeti iz stranog jezika ponašaju se kao glagoli A-deklinacije, a njihova konjugacija je pravilna. Može se reći da se glagoli

---

²⁷ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), str. 1422.

²⁸ Isto, str. 303.

²⁹ Isto, str. 630.

nerijetko vrlo dobro adaptiraju u jezik primalac, budući da neki od njih vrlo spretno popunjavaju praznine u jeziku: fr. *déloger* → bos. *deložirati*, fr. *tapoter* → bos. *tapirati*, fr. *graver* → *gravirati*.

• PREGLED GLAGOLA POSUĐENIH IZ FRANCUSKOG JEZIKA

GLAGOLI	ZNAČENJE	GLAGOLI	ZNAČENJE
aranžirati	lijepo, ukusno urediti	frapirati	iznenaditi, zaprepastiti
arbitrirati	rješavati sporove, suditi	garnirati	dodavati jelu sastojke; uljepšavati nešto
aterirati	sletjeti/slijetati	globalizirati	uopćavati/uopćiti
avanzirati	napredovati	gravirati	urezivati linije, ukrase
ažurirati	izrađivati šupljike; uređivati redovito	lansirati	izbaciti u zrak; pustiti/puštati u promet
cizelirati	glačati površinu skulpture; gravirati	maltretirati	loše postupati, mučiti
debatirati	raspravljati, diskutirati	plasirati	smjestiti; ulagati novac; prodavati robu
deklasirati	isključiti koga iz vlastite klase; teško poraziti	protežirati	osigurati/osiguravati
deložirati	prisilno iseliti/iseljavati	reterirati	povući se, uzmicati
demaskirati	raskrinkati, razotkriti	šikanirati	omaložavati, vrijeđati
eskivirati	izbjeći/izbjegavati	tapirati	češljanjem podići/podizati kosu
forsirati	nametati, prisiljavati	ženirati se	ustručavati se, snebivati se

1.6.2. Semantička adaptacija

U lingvistici **semantičko polje** obuhvata riječi koje označavaju srodne pojmove i odnose se na jedinstveno područje ljudske svijesti. Preciznije rečeno, to je ukupnost i cjelina značenjskog dosega neke riječi.³⁰ Za posuđenice je važno da pripadaju istom semantičkom polju kao i strane riječi od kojih potiču. Već je bilo govora o odstupanjima u značenju posuđenica u odnosu na izvornu riječ. Posuđenica *bazen* porijeklom je iz francuskog jezika i dolazi od imenice *bassin* koja primarno označava *posudu, zdjelu*, a često i *jezerce*; u francuskom jeziku za pojam našeg *bazena* koristi se imenica *piscine*. U ovom slučaju, vrlo je jasna poveznica između dvije lekseme. Nije neuobičajena praksa da se jedna leksema ostvari u pozamašnom broju izraza, pa i značenja. Imenica *jour* što u prevodu znači *dan* i(li) *dnevno svjetlo*, pojavljuje se u nemalom broju vremenskih odrednica za period dana i dnevnih aktivnosti: fr. *jour chômé* → bos. *neradni dan*, fr. *crème de jour* → bos. *dnevna krema* ili fr. *jour du souvenir* → bos. *dan sjećanja*. U bosanskom jeziku nailazimo na riječ *žurka* u značenju *zabava, provod* koja potiče od nedavno pomenute imenice. Ukoliko se prisjetimo fonološke adaptacije, znat ćemo da se glas /j/ u francuskom izgovara kao naš afrikat /ž/; iako je imenica *jour* u francuskom jeziku muškog roda, posuđenica je ženskog roda sa nastavkom *-ka*. Veza između ove dvije lekseme se očituje nešto jasnije, ako posmatramo *žurku* kao cjelodnevnu aktivnost ili dešavanje veselog i opuštajućeg karaktera unutar jednog dana. Riječ *ensemble* u francuskom jeziku je prilog koji znači *zajedno, jedno s drugim*, a u naš jezik se preoblikuje u vidu imenice *ansambl* čije je prvotno značenje *umjetnička skupina, sastav*.³¹ Obje lekseme u sebi sadrže crtu zajedništva i može se zaključiti da im je značenje blisko, ali da se posuđenica neznatno udaljila od izvornog oblika dodavši toj *skupini* opisni pridjev *muzički* ili *pozorišni*, tj. dodatno pojašnjavajući tu zajednicu. Imenica *suite* u savremenom francuskom jeziku označava *onog ili što slijedi ili ostaje iza*, a njeno značenje *pratnja*, sada je arhaizam i kao takav vrlo je rijedak u govoru. Ipak, posuđenica *svita* je u naš jezik ušla prije zastarijevanja i upotrebljava se, između ostalog, u značenju *skup osoba koje prate uglednu osobu – pomoćnici*.³² Na primjeru pridjeva *pedantan* očitava se značajno razilaženje u značenju, u tolikoj mjeri da posuđena i izvorna riječ ne dijele isto semantičko polje. Pomenutim pridjevom u našem jeziku opisujemo nekoga ko je *vrlo uredan, brižljiv, marljiv*, a nekad čak *cjepidlaka*. S druge strane, isti

³⁰ http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dlZgXxg%253D, pristupljeno 06.03.2019.

³¹ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), Isto, str. 22.

³² Isto, str. 1279.

pridjev *pédant* u francuskom jeziku znači *uobražen, sitničav* ili *sujetan*. Možemo potvrditi da u našem jeziku ovaj pridjev posjeduje pozitivnu konotaciju oprečno primjeru iz jezika davaoca. Uzrok za ovo značenjsko neslaganje valja potražiti u kulturološkim razlikama i činjenici da Francuzi koriste ovu riječ kako bi izrazili kako im je odbojna osoba koja pridaje toliku važnost sitnicama.

1.6.3. Sintaksička adaptacija

U rečeničnom okruženju galicizmi su se srodili sa izvornim konstrukcijama i po obliku i po značenju. Za navedenu tvrdnju najbolji pokazatelj jesu primjeri iz proslavljenih književnih ostvarenja domaćih autora. Naime, autori ne zaziru od posuđenica i upotrebljavaju ih čak i u slučajevima kada za neki pojam postoji domaća leksema sinonimskog značenja: *naivan* ili *lakovjeran*, *te lojalan* ili *odan*.

- *Naivan je to narod bio, davali su oni kadiji hedije i ne tražeći protuusluga, zato je on za njih bio dobar i prav kadija.*³³
- *Lotika se dugo bunila protiv te **nelojalne** i sramotne konkurencije i tvrdila da su došla poslednja vremena u kojima više nema ni zakona ni reda ni mogućnosti poštene zarade.*³⁴
- *Boško Vrle poslao po **žandarme**, a njegov rođeni otac, kao glavar, zatvorio ga u pojatu i susjedi mu svezali ruke.*³⁵
- *Husari sa crvenim šapkama bez štita i žutim gajtanima na grudima, sve rumeni i preplanuli mladići ufitiljenih brčića, izgledali su sveži i ispavani kao da su sad iz **kasarne**.*³⁶

---

³³ ČOLAKOVIĆ, Enver (1989), Isto, str. 219.

³⁴ ANDRIĆ, Ivo (1945) *Na Drini ćuprija*, Svjetlost, Sarajevo, str. 217

³⁵ HUMO, Hamza (1999), Isto, str. 36.

³⁶ ANDRIĆ, Ivo (1945), Isto, str. 103.

1.6. Hispanizmi i luzitanizmi u bosanskom jeziku

Mnogo manji utjecaj od prethodno spomenutih romanskih jezika na bosanski imali su španski i portugalski jezik. Iz istog razloga, posuđenice iz španskog i portugalskog jezika brojčano su nadjačane u odnosu na one iz francuskog i italijanskog. U hispanizme i luzitanizme ubrajamo riječi koje često označavaju pojmove tipične za njihovo podneblje, kulturu i hranu. Rijetki su primjeri posuđenica koje je moguće upotrebljavati u svakodnevnom govoru. Iz navedenog se dá zaključiti da su posuđenice iz ova dva romanska jezika uglavnom **egzotizmi**. Iz španskog jezika izdvajamo lekseme koje označavaju karakteristične plesove: *tango*, *rumba*; životinjske vrste: *aligator*, *kojot*, *kolibrići*, *kondor*, *lama*, *puma*; vremenske (ne)prilike: *tornado*, *uragan*; te pojmove za nacionalne običaje i odjeću: *korida*, *matador*, *stampedo*, *sombrero*. Neke lekseme, ipak, popunjavaju leksičke praznine poput primjera *mulat* – potomak jednog pripadnika bijele i jednog crne rase, *karamela* – slatkiš, *platina* – plemeniti metal ili *liga* – savez, društvo. Adaptacija hispanizama na fonološkom i morfološkom nivou nije tako slojevit proces kao što je to slučaj sa galicizmima, i nešto manje italijanizmima. Fonološkom prilagodbom fonem /c/ zamijenjen je velarom /k/ ispred vokala /o/ ili /a/: šp. *coyote* → bos. *kojot*, šp. *colibrí* → *kolibrići*, šp. *corrida* → *korida*, šp. *caramela* → bos. *karamela*. Skupina konsonanata *ch* proizvodi glas /č/ koji bilježimo na istim pozicijama u posuđenicama: šp. *macho* → bos. *mačo*, šp. *rancho* → *ranč*. Također, glas /ñ/ iz španskog jezika zamijenit će naše /nj/ u riječima: šp. *castañuelas* → bos. *kastanjete*. Iz perspektive morfologije posuđene imenice uglavnom zadržavaju rod iz stranog jezika, dok primjeri glagola nisu zabilježeni. Imenice ženskog roda završavaju na *-a* i mijenjaju se po E-deklinaciji, a imenice muškog roda na finalnoj poziciji imaju vokal *-o* ili konsonant. U semantičkim obilježjima ne postoje odstupanja u značenju kakva smo uočili kod posuđenica iz francuskog i italijanskog jezika.

Luzitanizama u našem jeziku ima svega nekoliko i uglavnom su to nazivi za životinjsku vrstu i voće. U posuđenice iz portugalskog jezika ubrajamo: *ananas*, *mango*, *kokos*, *pirana*, *tukan*, *zebra*. Zanimljiva je činjenica da leksema *kasta* potiče iz portugalskog jezika i ima značenje *zatvorena društvena grupa*, izvorno *casta* – *vrsta*, *sloj*.

2. SOCIOLINGVISTIČKO ISTRAŽIVANJE

Sociolingvistika je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem jezika u društvenom kontekstu. Ne zaboravimo da je čovjek društveno biće i da je jezik osnovno sredstvo komunikacije sa drugim bićima iz iste društvene grupe. Društvo i jezik imaju neraskidiv odnos – jedno utječe na drugo i mijenja strukturu ovog drugog. Naime, društvena struktura može utjecati na izmjenu lingvističkog ponašanja ili razmišljanja, ali proces može ići i u obratnom smjeru. Jezičko ponašanje može utjecati na društvo i odrediti novi pravac. Također, u literaturi se navodi mogućnost da pomenuti odnos može biti istovremen i obostran, kao i da veza između jezika i društva uopće ne mora postojati. Osvrnut ćemo se najprije na tezu o utjecaju društvenog mišljenja na jezik, tačnije na poznavanje jezika i njihovih struktura. U nastavku želimo ustvrditi da li i u kojoj mjeri društveni kontekst utječe na jednog govornika, tj. da li poznavanje stranog jezika podređuje društvenom mišljenju ili je uvjeren u svoje znanje. Za potrebe ovog rada priređeno je sociolingvističko istraživanje koje obuhvata govornike francuskog i italijanskog kao stranog jezika. Sačinjeni su upitnici za govornike ova dva romanska jezika ostavljajući postrani španski i portugalski jezik zbog nedostatnog materijala.

Cilj rada

Naš cilj je ispitati da li je i u kojoj mjeri moguće prepoznati posuđenice u našem maternjem jeziku, ako su te lekseme posuđene upravo iz stranog jezika koji govorimo. Važno je napomenuti da je ispitanicima naglašeno na samom početku da odgovaraju na pitanja vodeći se činjenicom da poznaju i govore ovaj strani jezik, tj. da imaju na umu da upitnik rade kao govornici francuskog, odnosno italijanskog jezika. U idealnom slučaju, probat će se prisjetiti da li takva leksema postoji u francuskom/italijanskom i prepoznati je kao galicizam/italijanizam. Budući da su govornici tog jezika, lekseme mogu prepoznavati na osnovu karakteristične fonotaktike, značenja riječi ili se mogu osloniti na zakone prozodije u tom jeziku. Ipak, očekujemo da se većina ispitanika neće voditi svojim jezičkim znanjem, već će na pitanja odgovarati na osnovu ustaljenog društvenog mišljenja/pretpostavki koji se znatno razlikuju od lingvističke stvarnosti. Iz perspektive sociolingvistike želimo vidjeti koliki je zapravo utjecaj društvenog i nejezičkog aspekta na sam jezik.

Metode rada

Istraživanje se zasniva na proučavanju ponašanja pojedinaca koristeći se upitnikom kao naučnim alatom čiji će rezultat dati konačni sud. Upitnici nalaze svoje teorijsko uporište u samom predmetu istraživanja – posuđenicama u jeziku. Posuđenice su kao pojava sveprisutne u jeziku i detaljnom analizom istih otvaraju se nova pitanja i nedoumice. Upitnici su sačinjeni od tri grupe pitanja; prva grupa pitanja odnosi se na prepoznavanje jezika iz kojeg dolazi određena posuđenica i ponuđena su četiri moguća odgovora – tri moguća jezika davaoca i neutralna opcija. Nadalje, druga grupa pitanja formirana je tako da se od ispitanika traži da odrede tačnu definiciju ponuđene lekseme od tri moguća odgovora. Konačno, treća grupa pitanja sastoji se od pet skupova; svaki skup broji četiri morfofonološki slične lekseme gdje jedna od leksema ne pripada tom skupu na osnovu različitog jezika davaoca. Važno je napomenuti da su u jednom upitniku u prve dvije grupe pitanja sadržane isključivo lekseme iz upravo tog jezika. Također, u samom upitniku stoji uputa za treću grupu pitanja da jedna od leksema nije galicizam/italijanizam. Ispitanicima je na samom početku naznačeno da odgovaraju na pitanja kao govornici francuskog ili italijanskog jezika, ali ne i da su sve lekseme iz francuskog/italijanskog jezika. Nakon ispunjenog upitnika, dostavlja im se obavijest o jeziku porijekla posuđenica iz upitnika.

U upitnik ulaze imenice, pridjevi ili glagoli. Za postavljanje pitanja korištene su pojednostavljeni izrazi poput: *Iz kojeg jezika smo posudili imenicu ...?*, *Glagol ... je u naš jezik ušao iz kojeg jezika?* ili *Riječ ... je posuđenica iz kojeg jezika?* za prvu grupu pitanja. U drugoj grupi pitali smo: *U našem jeziku glagol ... znači?*, *Leksema ... predstavlja* ili *Imenica ... je stariji naziv za*.

Pitanja u upitniku su zatvorenog tipa što olakšava sam proces ispitivanja. Razlozi za odabir zatvorenih pitanja jesu mogućnosti da veći broj ispitanika da odgovor na ovakva pitanja, njihova obrada je nešto lakša i veća je verifikacijska vrijednost istih. Ciljana grupa jesu studenti/ce I i II ciklusa te profesori/ce i asistenti/ce na Odsjeku za romanistiku, francuski i italijanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

3. UPITNIK ZA GOVORNIKE ITALIJANSKOG JEZIKA

Svi sudionici upitnika su dvojezički govornici – maternji jezik im je bosanski/hrvatski/srpski jezik i govore italijanski većinom kao drugi strani jezik. Upitnik je ispunilo četrdeset osoba muškog i ženskog spola u dobi od 19 do 45 godina. Nacionalnost ispitanika je uglavnom bosanskohercegovačka, dok je samo jedna ženska osoba italijanske nacionalnosti. Osobe koje su učestvovala u ispitivanju približnog su stepena obrazovanja i stručne spreme. Ispitanici su bivši i sadašnji studenti/ce italijanskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te asistenti/ce i profesori/ce na istoj katedri. Dakle, italijanski kao strani jezik su usvajali kroz formalno obrazovanje počevši od srednje škole, kroz kurseve stranih jezika, pa do akademskog okruženja. Također, poznavanje jezika usavršavali su u BiH i Italiji. U prvom dijelu upitnika ispituje se mogućnost prepoznavanja jezika davaoca date posuđenice. Za svaku leksemu ponuđene su četiri opcije: ispitanici odabiru jedan od tri jezika ili četvrtu opciju – *ništa od navedenog*. Smatra se da su ispitanici prepoznali leksemu, odnosno tačno značenje ukoliko je više od polovine njih dalo tačan odgovor – minimalna granica 50%.

3.1. Odakle zaista dolazimo: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika

3.1.1. Glagoli *avizati* i *baratati*

Analizu rezultata upitnika započinjemo glagolima; glagol *avizati* dolazi od italijanskog *avvisare* što znači *upozoriti, obavijestiti*. Za navedenu leksemu ponuđeni su francuski, turski, italijanski jezik ili ništa od navedenog kao mogući odgovori. Glagol *baratati* u naš jezik došao je od oblika *barattare* u nešto izmijenjenom značenju *upravljati čime, služiti se čime*. Ispitanici su mogli birati između engleskog, njemačkog, italijanskog jezika i nulte opcije.

Očekivanja

Očekuje se da će dio ispitanika glagol *avizati* povezati sa nestandardnim i arhaičnim oblicima glagolā *dohavizati* u značenju *dozvati se, doći sebi* ili *uhvavizati* u značenju *razumjeti što, shvatiti* koji su porijeklom iz orijentalnih jezika. Ipak, moguće je da će veći broj ispitanika prepoznati da se radi o italijanizmu, s obzirom da posuđenu leksema nisu zadesile značajnije promjene u adaptaciji. U drugom slučaju, očekuje se da će većina ispitanika odgonetnuti da se radi o italijanskom jeziku budući da je učestalost vokala u riječi nešto što karakterizira ovaj jezik. Iako

se ovaj glagol prevodi kao *trgovati*, *zamijeniti* što se smatra razilaženjem u značenju, misli se da to neće znatno utjecati na odabire govornikā. Moguće je da neki od njih ponude njemački jezik kao jezik davalac povezujući glagol *baratati* sa tehničkim ostvarenjima koji se vežu upravo za ovaj jezik i *upravljanja istim* iz čega bi se mogao pokazati utjecaj socijalnog mišljenja na pojedinca.

Rezultati

Za glagol *avizati* većina ispitanika je prepoznala da se radi o posuđenici iz italijanskog jezika i to njih 60%, dok je, kao što je očekivano, njih 15% reklo da je to posuđenica iz perzijskog jezika. Iznenađuje činjenica da je njih 20% označilo francuski jezik kao mogući jezik davalac. Ohrabruje podatak da su uglavnom svi prepoznali da se radi o posuđenici, a samo dva ispitanika označili su nultu opciju kao odgovor. S druge strane, za glagol *baratati* polovina ispitanika je dala tačan odgovor što je, napominjemo, manje od očekivanog. Njih 17.5% odlučilo se za njemački jezik – dovoljno da potvrdi očekivanu tezu, ako uzmemo u obzir da 30% ispitanika smatra da nijedan od ponuđenih jezika nije onaj pravi.

3.1.2. *Cerada, lamela i špediter* – ipak nisu germanizmi

U nastavku od ispitanika se traži da prepoznaju porijeklo imenice *cerada* u našem jeziku. Izvorni oblik riječi glasi *cerata* i označava *voštano, nepromočivo platno/komad odjeće*. Osim činjenice da je bezvučni fonem /t/ u posuđenici prešao u svoj zvučni parnjak, imenica nije doživjela veće promjene u jezičkoj adaptaciji. Ponuđeni jezici davaoci su italijanski, njemački, engleski i nulta opcija. Posuđenica *lamela* potiče od italijanskog *lamella* – *ravna metalna ploča, tanki sloj* obično – *metala*. U našem jeziku *lamela* je zadržala izvorno značenje, uz to dodan je tehnički izraz *disk na kvačilu motornog vozila*. Kao mogući jezici davaoci ponuđeni su njemački, italijanski i španski jezik i nulta opcija. Imenica *špediter* u našem jeziku ponaša se kao prikriveni italijanizam; nastaje od glagolske imenice *spedizione* sa značenjem *dostava, isporuka*. U fonološkoj adaptaciji rečeno je da neke imenice, uključujući ovu, dožive promjenu glasa /s/ u /š/ – promjena koja se mogla desiti u nekim drugim regijama, a koja nije jezički uvjetovana, prije nego je stigla na govorno područje bosanskog jezika.

Očekivanja

Ono što bi u prvom slučaju moglo zbuniti ispitanike jeste činjenica da se imenica *cerata* u italijanskom izgovara kao [tʃerata] – glas /c/ se u ovom slučaju izgovara kao naše /ć/. Iz istog razloga, moguće je da ispitanici pretpostave da je u originalu stajao fonem /z/ koji bi se čitao naš glas /c/ što je karakteristično za njemački jezik. Na primjeru imenice *lamela* može se očekivati da prevlada utjecaj društvenog mišljenja na pojedinca vodeći se stavom da većina govornika smatra da je cjelokupna tehnička leksika porijeklom iz njemačkog jezika. Također, ne odmaže ni činjenica da u našem društvu njemačka autoindustrija ima primat u odnosu na ostale. Slično se očekuje i kada je riječ o imenici *špediter*: u fonološkim zakonima njemačkog jezika glas /s/ čita se kao /š/ i u jeziku nalazimo istovjetnu imenicu *Spedition*. Kako je već rečeno, ovakva terminologija obično se dovodi u vezi sa njemačkim jezikom, budući da društvo u cijelosti daje prednost njemačkim dostignućima u odnosu na ostale.

Rezultati

Ipak, govornici italijanskog jezika za leksemu *cerada* prepoznali su da se radi o posuđenici iz tog jezika i to njih 66.7%, dok je 20.5% smatralo da je ova leksema germanizam. Izvodi se zaključak da su na ovom primjeru ispitanici pokazali da prepoznaju italijanizam u maternjem jeziku povezujući ga sa stranim jezikom koji govore. Ističemo još da je 10.3% ispitanika navelo kao odgovor nultu opciju – smatrajući da se tačan jezik porijekla ne nalazi među odgovorima ili da je *cerada* domaća riječ. Kada je u pitanju imenice *lamela*, u odnosu na očekivano – ishod je pokazao nešto drugačiju sliku. Odgovori učesnika su razjedinjeni – nijedna od opcija nema dominantan broj odgovora. Njemački ima najveći procenat, i to 43.2%, a slijede ga italijanski sa 35.1% i španski sa 18.9%. Ispitanici koji su odabrali njemački jezik vjerovatno su slijedili put kakav je naveden u očekivanjima, dok su odabranici italijanskog iznenadili ovaj put, kao i oni koji su se odlučili za španski jezik. Nadati se da ispitanicima koji su *lamelu* označili kao italijanizam nisu pomogle samo upute na početku, već i vlastito znanje. Utjecaj društvenog konteksta veći je nego što mislimo, s obzirom da je 68.4% ispitanika reklo da je riječ *špediter* *germanizam*, dok se njih 26.3% odlučilo za italijanski jezik.

3.1.3. *Bestilj i havarija – zapadni susjedi*

Naredno pitanje odnosi se na *kuhani džem od šljiva bez šećera*, poznatiji kao *bestilj*. Ova leksema imala je nešto duži put posuđivanja i u naš jezik ušla je posrednim putem preko turskog jezika. Međutim, *bestilj* je izvorno italijanskog porijekla, ali kako smo za njega saznali putem Turaka, ova poslastica rijetko se prepoznaje kao italijanizam. Navodeći turski jezik kao posrednika, izuzet je od mogućih odgovora, a od orijentalizama ponuđen je perzijski jezik zajedno sa francuskim, italijanskim i nultom opcijom. Slično tome, u upitniku se navodi pitanje koje se veže za porijeklo imenice *havarija* u bosanskom jeziku koja dolazi od italijanskog *avaria* i označava *slom, štetu* ili *rasulo*. Za razliku od originala, u našem jeziku imenici *havarija* pridodan je inicijalni fonem /h/. Poznato je da standardni bosanski jezik, u odnosu na srpski ili hrvatski, čuva glas /h/ mnogo češće. Kada su u pitanju posuđenice, one lekseme koje u sebi sadrže ovaj glas obično su orijentalnog porijekla – iz turskog, perzijskog ili arapskog jezika. Ispitanici su kao odgovore mogli izabrati galicizam, turcizam, italijanizam i nultu opciju.

Očekivanja

Na primjeru lekseme *bestilj* očekuje se da će biti potvrđen utjecaj društvenog mišljenja na poznavaoce jezika, ali i da je jednim dijelom u ovom slučaju takvo nešto opravdano. Naime, u savremenom italijanskom jeziku nije u upotrebi latinska riječ od koje se smatra da potiče naziv *bestilj*, a sama riječ prilagođena je prvobitno turskom jeziku prije nego je ušla u naš jezik. Predviđa se da će se većina ispitanika odlučiti za perzijsko porijeklo ove riječi. Slijedom toga, predviđa se da će se većina ispitanika odlučiti za orijentalno porijeklo riječi *havarija*, te da će i u ovom slučaju društveni kontekst i sličnost sa drugim posuđenicama – turcizmima nadvladati jezički osjećaj. Napominjemo da samo dva ispitanika koja govore italijanski jezik također poznaju i turski.

Rezultati

Rezultati pokazuje da su ispitanici bili krajnje neodlučni kada je u pitanju prva leksema. Nijedan od jezika nije odnio prevagu; perzijski jezik su, očekivano, najradije birali, i to njih 37.5%, italijanski jezik, pak, izabralo je deset ispitanika, što je 25% u procentima. Francuski jezik dobio je 30% glasova što je iznenađujući rezultat. Očigledno je da su ispitanici bili nesigurni u svoj odgovor i da su čak birali neku treću, nešto neutralniju opciju kao odgovor. Na pitanje o porijeklu imenice *havarija*, turcizam kao odgovor označilo je 60% ispitanika, što je u skladu sa

očekivanjima, dok se za italijanski jezik odlučilo 27.5% ispitanika – što je podatak koji ohrabruje. Više od polovine učesnika oslanjalo se na uvriježeno mišljenje, što je sa sociološkog aspekta razumljivo. Ipak, naglašeno je da upitnik ispunjavaju kao govornici italijanskog jezika, te razmišljajući logički i jezički ne bi se zahtijevalo od njih da prepoznaju posuđenice iz jezika koji ne govore.

3.1.4. Žargon i posuđenice: *čuza, muntati, krepati*

Glagol *krepati* postao je od italijanskog *crepare*, koji se prevodi kao *puknuti, umrijeti*. U našem jeziku ovaj glagol nosi pejorativno značenje za glagol *umrijeti* i obično se pripisuje životinjama. Kao i prethodni glagoli, njegov posuđeni oblik vrlo je blizak izvornom. Ispitanicima su kao odgovori ponuđeni francuski, italijanski, mađarski jezik i nulta opcija. Također, glagol *muntati* nastao od oblika *montare*, kroz proces posuđivanja proširio je semantičko polje, te u našem jeziku sada znači *obmanjivati koga* ili *zavoditi*. Izvorno značenje ovog glagola je *sastaviti što, smjestiti* ili *popeti se*. U bosanskom jeziku ovi glagoli obično se upotrebljavaju kao žargon. Ponuđeni odgovori su italijanski, francuski i engleski jezik i nulta opcija. Uviđa se da posuđenice mogu biti dijelom žargonske leksike i s tim u vezi izdvajamo i imenicu *čuza* u značenju *zatvor*. Leksema je nastala od participa italijanskog glagola u ženskom rodu *chiusa* ili *zatvorena*. U ovom primjeru glas /c/ se izgovara kao velar /k/ nakon čega slijede dva vokala, gdje se prvi od njih /i/ čuje kao /j/. Pretpostavka je da je spoj bezvučnog glasa /k/ i sonanta /j/ rezultirao kao glas /ć/ umjesto kao /č/ koji se dobija jotacijom ova dva glasa. Ispitanici su na ovo pitanje mogli odgovoriti odabirući češki, engleski ili italijanski jezik i ništa od navedenog.

Očekivanja

Očekuje se da će većina učesnika ankete za glagol *krepati* smatrati da se ne radi o posuđenoj leksemi i da ovaj glagol pripada žargonskoj leksici sudeći na osnovu pogrdne konotacije. Treba napomenuti da leksema može biti dio žargonskog registra i u isto vrijeme posuđenica – jedno ne isključuje drugo. Ispitanicima je ponuđen i mađarski jezik kao opcija i moguće je da će raznolikiji izbor jezika nego dosad probuditi nepovjerljivost u vlastitom jezičkom osjećaju. Za glagol *muntati* predviđa se da će ga govornici uspješno prepoznati kao italijanizam uprkos činjenici da se sama leksema značajno udaljila od svog polazišta. Također, vrlo je moguće da se i u ovom primjeru ispitanici odluče za neutralnu opciju – kao znak da su prepoznali žargon. Napominjemo da

prepoznavajući lekseme kao dio žargonske leksike zanemarivši njeno jezičko porijeklo, ispitanici pokazuju da na neki način podliježu utjecajima društvenog aspekta. Analizom imenice *čuza*, očekuje se da će ispitanici prepoznati da se radi o posuđenici iz italijanskog jezika, ali je isto tako moguće da odaberu četvrtu opciju smatrajući kako riječ pripada žargonu. Smatra se da ih češki jezik među ponuđenima neće dovesti u nedoumicu.

Rezultati

Pohvalno je da je 51.3% ispitanika odabralo italijanski jezik na pitanje o glagolu *krepati* čime se smatra da su govornici mogli prepoznati da se radi o posuđenici uprkos pejorativnom značenju uz koji se najčešće veže ovaj glagol. Ipak, očekivanja su se donekle obistinila tako što je 20.5% ispitanika označilo mađarski jezik, a njih 17.9% smatra da ponuđena leksema nije ništa od ponuđenog. Također, njih 10.3% izabralo je i francuski jezik pokazavši da su njihove jezičke pretpostavke heterogene. Ishod je pokazao da priličan broj govornika smatra glagol *muntati* italijanizmom, ali i da isto toliko njih smatra da ponuđeni jezici nisu tačan odgovor. Za italijanizam kao odgovor odlučilo se 17 govornika koliko i za opciju – ništa od navedenog. Iznenaduje, pak, da su se preostali ispitanici odlučili za francuski jezik, njih 12.8%. Iako su prepoznali navedene glagole kao italijanizme, to nije bio slučaj sa leksemom *čuza*. Može se zaključiti da su ovaj put odgovori izjednačeni, budući da je italijanski jezik odabralo svega 41% učesnika, a češki ga prati u stopu sa 38.5%. Njih 17.9% smatra da nijedan od ponuđenih odgovora nije jezik porijekla date imenice. Rezultati su u odnosu na očekivanja krajnje netipični, a razlog tome može biti što se govornici italijanskog jezika prilikom odgovaranja nisu uspjeli dosjetiti ekvivalenta u tom jeziku.

3.1.5. Gajba

Leksema *gajba* u bosanskom jeziku je italijanizam čiji je oblik doživio određene promjene u jezičkoj adaptaciji. Izvorna riječ glasi *gabbia* i označava kavez, košaru; u fonološkoj adaptaciji izvršena je inverzija glasova i posuđenica je proširila svoje semantičko polje na značenje *korpe*, *kutije*. Ispitanici su mogli birati između italijanskog, engleskog, španskog jezika i nulte opcije.

Očekivanja: Postoji velika vjerovatnoća da će većini ispitanika biti nepoznato da se radi o posuđenici, naročito zbog izmještanja glasova u riječi i izmijene na semantičkom planu. Također, moguće je da će iz istih razloga ispitanici označiti *gajbu* kao hispanizam ili će se odlučiti za neutralnu varijantu.

Rezultati: Očituje se da je priličan broj učesnika smatrao da riječ *gajba* ne dolazi iz tri ponuđena jezika, i to čitavih 41%. Za španski jezik odlučilo se 25.6% ispitanika i isto toliko za italijanski što nije bilo u skladu sa očekivanjima. Može se reći da su ispitanici za ovu riječ procijenili da se radi o leksemi slavenskog porijekla.

3.1.6. Imenice *boca* i *faca*

Jedno od pitanja u upitniku odnosi se na imenicu *boca* (*staklena ili plastična duguljasta posuda sa grličem za tekućinu*) koja potiče od italijanske riječi *bottiglia*. Kao mogući odgovori navode se redoslijedom italijanski, engleski, njemački i nulta opcija. Nadalje, od govornika se traži da prepoznaju jezik porijekla imenice *faca* u bosanskom jeziku. Pomenuta leksema je, kao i ostale, došla iz italijanskog jezika i oblika *faccia*. U italijanskom jeziku glas /c/ u ovom slučaju izgovara se kao /ć/. Kao mogući odgovori nude se redom njemački, engleski i italijanski od jezika i četvrta opcija – ništa od navedenog.

Očekivanja

Od ispitanika se, između ostalog, očekuje da će posuđenicu *boca* prepoznati kao germanizam dovodeći je u vezu sa sinonimom *flaša*. Moguće je da će društveni kontekst utjecati na poznavanje jezika u ovom slučaju. Također, jedan dio ispitanika može naći poveznicu sa engleskim jezikom i leksemom *bottle*. Predviđa se da za imenicu *faca* neće biti većih odstupanja u odgovorima i da će ispitanici uspješno prepoznati njeno italijansko porijeklo. S druge strane, utjecaj engleskog jezika je nezaustavljiv, pa je moguće da će istoimena leksema *face* i neporecivo bitan status engleskog jezika u društvenom okviru utjecati i na ispitane govornike.

Rezultati

U prvom slučaju ishod pokazuje da se polovina govornika odlučila za italijanski jezik i to 56.4%, a za njemački jezik samo njih 7.7%. Nešto manje očekivano jeste da je njih čak 25.6% navelo da posuđenica *boca* nije porijeklom iz tri navedena jezika što otvara mogućnost da misle da se uopće ne radi o posuđenici. Malo više u odnosu na njemački, njih 10.3% smatra da je tačan odgovor engleski jezik. Rezultati se znatno razlikuju od očekivanog gdje su ispitanici pokazali da prepoznaju imenicu *boca* kao italijanizam, ali i da četvrtina njih misli u potpunosti drugačije. Analizom rezultata imenice *faca* stiže se dojam da su ispitanici bilo neodlučni upravo između italijanskog i engleskog jezika, budući da su birali jedan od ta dva kao odgovor na postavljeno

pitanje. Italijanski jezik je odnio prevagu za samo 2.6%, tako da je omjer 51.3% u korist italijanskog u odnosu na 48.7% za engleski jezik. Iz odgovora prepoznaje se nesigurnost ispitanih koji možda ne bi imali nedoumicu da su birali između nekog drugog jezika, a ne engleskog.

3.1.7. Rata

Neki od svakodnevnih bankarskih termina jesu upravo posuđenice iz italijanskog jezika. Imenica *rata* posuđena je iz italijanskog jezika ne mijenjajući svoj oblik niti značenje – *unaprijed određeni novčani iznos*. Od ispitanika je traženo da se odluče između njemačkog, engleskog, italijanskog i nulte opcije.

Očekivanja: Govornici italijanskog jezika trebali bi prepoznati porijeklo imenice i to većinski. U ovom primjeru ne postoje jezičke barijere i sama leksema je dio svakodnevne leksike.

Rezultati: Iznenađuje činjenica da samo 50% ispitanika smatra da je imenica *rata* italijanskog porijekla. Također, 18.4% misli da je to germanizam, a čak 23.7% označilo je četvrtu opciju.

3.1.8. Kredenc

Leksema *kredenc* u naš je jezik ušla prije više desetljeća i označava *pomoćni sto, ormar za suđe i kuhinjski pribor*. Dolazi od italijanske riječi *credenza*, a u savremenom jeziku sve je rjeđe u upotrebi. Leksema u sebi sadrži glas /z/ koje se izgovara kao naše /c/, u našem jeziku ova je riječ muškog roda za razliku od italijanskog jezika. Ponuđeni odgovori su njemački, francuski, italijanski jezik ili ništa od navedenog.

Očekivanja: Moguće je da ispitanici ne prepoznaju ovu posuđenicu kao italijanizam, s obzirom na činjenicu da promjenom roda imenica gubi prepoznatljivu izgovornu vrijednost italijanskog jezika. Možda će iz istog razloga ispitanicima ova leksema zvučati i izgledati kao germanizam.

Rezultati: Pretpostavke su se donekle obistinile budući da je 32.5% ispitanika odabralo njemački jezik. Ipak, njih 42.5% je označilo italijanski jezik kao odgovor, što je ohrabrujući podatak. Dodajemo da 5 ispitanika smatra da je ova riječ galicizam i isto toliko da nema tačnog odgovora među ponuđenima. Na osnovu rezultata da se primijetiti da su očekivanja jednim dijelom opravdana, ali i da dobar dio ispitanih prepoznaje italijanizme u maternjem jeziku.

Diskusija

Upitnikom se željelo ispitati da li je moguće u maternjem jeziku prepoznati lekseme koje su posuđene iz stranog jezika koji govorimo. U prvom dijelu upitnika od ispitanika se tražilo da prepoznaju jezik davalac ponuđene lekseme, ali im se nudila i četvrta opcija ukoliko su smatrali drugačije. Umjesto jedinstvene hipoteze – predstavljena su pojedinačna očekivanja, a zatim su analizirani rezultati. Rezultati u nekim primjerima podržavaju očekivanja, dok se u drugim razilaze. Ispitanici su u nekim slučajevima samouvjerenom odgovarali da se radi o italijanizmima, pa su tako glagoli *avizati*, *baratati*, te imenice *cerada*, *rata* i *boca* imali ubjedljivije postotke za razliku od ostalih primjera. Rezultati pokazuju da je društveni aspekt itekako utjecao na govornika, u ovom slučaju ispitanika, ali i da su ispitanici uspijevali naći poveznicu između strane riječi i posuđenice. Nekada je taj zadatak bio zahtjevniji, ali ne i nemoguć. Također, način na koji su formirana pitanja znatno može utjecati na odgovore, tj. konačni odabir između četiri opcije dijelom zavisi od ponuđenih. Da su kojim slučajem ispitanici birali samo između romanskih jezika – moguće je da bi italijanski imao dominantniji rezultat, što bi se naročito očitovalo kod leksema *bestilj* i *havarija*.

3.2. Pravo značenje: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika

U drugom dijelu upitnika ispituje se mogućnost određivanja tačne definicije/objašnjenja date lekseme. Pred ispitanicima je deset pitanja i za svako od njih ponuđena su tri moguća odgovora. Također, birane su posuđenice čije je značenje podudarno u oba jezika izostavljajući one koje su značenjski udaljene od izvornog oblika. Od ispitanika se očekuje da će uglavnom uspješno prepoznavati značenje posuđenica. Također, očekuje se da će utjecaj društvenog konteksta biti oslabljen. Kao i ranije, važno je prisjetiti se moguće lekseme iz koje bi se posuđenica mogla razviti, ali i imati na umu prenesena značenja koje posuđenice nose.

Rezultati

Značenje imenice *cokula* kao (: *zoccolo*) *arhaičnog oblika za cipelu* prepoznali su svi ispitanici, a slično je i za glagol *stornirati* koji se koristi, između ostalog, u tehničkoj leksici, koji je znalo 97.4%. Isto toliko ispitanika znalo je šta označava *kapara*, koja potiče od italijanskog oblika *caparra*. Termini *stornirati* i *kapara* dio su svakodnevnog leksika i zbog toga ne iznenađuje ovako visok procenat. U drugom dijelu upitnika od ispitanika se tražilo da odrede značenje glagola koji

su dio žargonske leksike bosanskog jezika. Ipak, sa sigurnošću možemo reći da su govornici italijanskog jezika prepoznali tačna objašnjenja ovih glagola. Glagol *gambati* u našem jeziku nastao je od italijanske imenice *gamba* u prevodu *noga* i upotrebljava se u razgovornom stilu, često kao žargonizam u značenju *šepati*. Velika većina ispitanika, njih 76.3%, prepoznala je pravo značenje ove riječi, dok je 21.1% mislilo da glagol *gambati* znači *šetati*. Tačno je prosudilo i 78.9% ispitanika odgovorivši da glagol *spengati* znači *sputati/uhapsiti koga*, dok je njih 18.4% smatralo da to znači *uhvatiti koga za ruku*. O glagolu *spengati* bilo je govora u semantičkoj adaptaciji i značenjskoj udaljenosti od originala, što nije probudilo nesigurnost kod govornika. Najsigurniji su bili u značenju glagola *gepiti*, koji je nastao od italijanskog *chiappare* sa značenjem *ukrasti nešto*, koje je označilo 89.5% ispitanika. Imenica *rinfuza* ili *roba bez vreća i omota* bila je poznata većini ispitanika sudeći po rezultatima 30 govornika, dok je njih 6 mislilo da je to zamjena za što, a četvero *odbijenica*. Nadalje, značenje imenice *štule*, poznatije kao *drveni nastavci za noge*, znalo je 87.2% ispitanika, dok je njih 7.7% označilo *makaze* dovodeći u vezu imenicu *škare*.

S druge strane, značenje dvije lekseme bilo je nepoznato govornicima. Glagol *frigati* nastao je od italijanskog glagola *friggere*, što u prevodu znači *pržiti*. Na ovom primjeru ispitanici su trebali pokazati da prepoznaju korijen posuđenice, tj. glagol *friggere* i njegovo značenje. Za razliku od drugih glagola koji su žargonski obilježeni i koriste se često u prenesenom značenju, to nije slučaj kada je u pitanju pomenuti glagol. Više od polovine ispitanika, njih 57.9 %, kazalo je da *frigati* znači *ne mariti za nešto/nekog*, dok je njih 42.1% označilo tačan odgovor. Slično se desilo sa imenicom *bala*, koja znači *pakovanje mekane robe ili materijala*, nastala od glagola *imballare*, što znači *zapakovati*. Od 40 ispitanika njih čak 29 je reklo da imenica *bala* označava *slinu ili pljuvačku*, a samo 11 je prepoznalo pravo značenje. Ispitanici su pomenutu imenicu mogli povezati sa domaćim glagolom *baliti*, što donekle može objasniti ovakav rezultat. Kada je u pitanju italijanski jezik, naziv za *pljuvačku* ili *slinu* je *saliva*.

Diskusija

Vidno je da su sudionici ostvarili bolje rezultate pri određivanju tačnog objašnjenja posuđenica. Forma pitanja u drugom dijelu upitnika olakšala je izbor ispitanicima utoliko što su ponuđene tri opcije i jedna je sa sigurnošću morala biti odgovarajuća. Ukoliko nisu bili sigurni u tačnu definiciju, moguće je bilo koristiti sistem eliminacije što povećava šanse za tačan odgovor. Također, sada nije bilo potrebno prisjećati se ekvivalenata u italijanskom jeziku i ispitanici su se mogli koristiti samo svojim jezičkim sposobnostima koje se odnose na maternji jezik. Osjetno je na primjerima glagola *spengati*, *gepiti* da su se oslanjali više na poznavanje žargonske leksike maternjeg jezika. Na sreću, semantičko polje originalnih oblika i posuđenica je uže, što je išlo u korist ovakvog načina odgovaranja. Ova tvrdnja jasnije se očituje na primjeru na kojem to nije bilo moguće primijeniti. Suprotno od toga, glagol *frigati* ne upotrebljava se kao žargonizam u našem jeziku, ali je njegovo značenje istovjetno originalu i nije upotrebljiv u prenesenom značenju. U ovom slučaju bilo je potrebno naći poveznicu između glagola *friggere* i posuđenog oblika, ali su ispitanici upotrijebili isti model kao kod prethodnih glagola, te većinom označavajući definiciju koja je podsjećala na figurativni oblik. Ako promatramo rezultate na pitanje o imenici *bala*, primjećuje se da su se i ovdje govornici više oslanjali na značenje u maternjem nego u stranom jeziku. Izvodi se zaključak da na pojedinca nije utjecao društveni kontekst, ali jeste generalni sud u jezičkom društvu u vezi sa nekim posuđenim leksemama. Na koncu, iz psihološkog aspekta može se reći da ljudska vrsta polazi od onog sebi najbližeg, pa tako sudi o stvarima, pojavama, riječima iz svoje perspektive, iz svog jezika.

3.3. Uljez među leksemama: rezultati upitnika za govornike italijanskog jezika

U trećem dijelu upitnika govornici italijanskog su trebali prepoznati koja od leksema nije italijanizam. Ovaj dio upitnika podijeljen je u pet skupina od po četiri lekseme i u svakoj od njih postoji **jedna** koja tu ne pripada; među posuđenicama iz italijanskog jezika svi „uljezi“ su bili galicizmi. Jasno je da se od ispitanika traži da prepoznaju posuđenice iz italijanskog i da uoče onu za koju se smatra da nije italijanskog porijekla. Budući da su izabrane lekseme koje imaju vrlo slično raspoređene glasove, očekuje se da bi to moglo otežati izbor ispitanicima.

Rezultati

- U prvoj skupini ispitanici su birali između imenica koje imaju incijalni fonem /l/. U ovom slučaju leksema *loža* ne pripada ovoj skupini italijanizama, što je prepoznalo 50% ispitanika. Njih 21.1% se odlučilo za riječ *lista*, a 18.4% za *leguru*. Preostalih 10.5% označilo je imenicu *lavanda*.
- Imenica *banket* je bila „uljez“ u svojoj skupini, a to je znalo samo 15.4% ispitanika. Najveći broj odgovora dobila je imenica *baklja*, velikih 56.4%. Također, više glasova od galicizma *banket* imala je imenica *balkon* i to 25.6%. Ni četvrta opcija nije ostala bez glasova: imenicu *banda* označilo je 2.6% ispitanih.
- U trećoj skupini većina ispitanika je prepoznala da je imenica *fjaker* iz nekog drugog jezika što je 75.7% u procentima. Preostale lekseme su karakteristične za italijanski jezik i kulturu, ali su svejedno dobile nešto glasova; *fešta* je dobila 10.8%, *fontana* 8.1%, a *fašizam* 5.4%.
- U ovom slučaju 21 ispitanik je znao da je riječ *gard* galicizam – manje nego što bi se očekivalo. Uz to, 8 ispitanika kazalo je da *granata* ne pripada ovoj skupini, a njih 7 da je to imenica *galija*; preostala 4 ispitanika označili su leksemu *galerija*.
- Rezultati posljednje skupine naročito su iznenadili: za posuđenicu *kanape* iz francuskog jezika samo 28.9% ispitanika misli da ne pripada skupini, dok je najveći postotak 36.8% dobio italijanizam *kaput*. Neočekivano, imenica *kapo* dobila je 18.4% glasova, a nešto manje 15.8% imenica *kapa*.

Diskusija

Osvrnut ćemo se na finalni dio upitnika sa htijenjem da dobijene rezultate pokušamo objasniti u sklopu šireg naučnog istraživanja, u ovom slučaju sociolingvističkog. Razloge zašto govornici italijanskog nisu prepoznali imenice *banket* i *kanape* kao nepripadajuće možemo objasniti pretpostavkom da nisu bili upoznati sa značenjem samih leksema, te da su radije birali one poznate. Ljudska vrsta je naučena da bježi od nepoznatog, pa tako i u jeziku. Iako su možda mogli pretpostaviti da leksema *kanape* ima neobičnu fonotaktiku za italijanski jezik i naglasak na zadnjem vokalu /e/, nisu se odlučili za istu. Pokazuje se da sociološki aspekt prodire u sve pore svijesti o jeziku i da je kao takav neizbježan u lingvističkim istraživanjima.

4. UPITNIK ZA GOVORNIKE FRANCUSKOG JEZIKA

Forma upitnika je istovjetna onoj za govornike italijanskog jezika. Učesnici su dvojezički govornici – maternji jezik je bosanski/hrvatski/srpski i govore francuski uglavnom kao drugi strani jezik. Upitnik je ispunilo 36 osoba muškog i ženskog spola u dobi od 19 do 45 godina. Svi sudionici su bosanskohercegovačke nacionalnosti i visoke su stručne spreme. Napominjemo da su ispitanici bivši i sadašnji studenti/ce francuskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te asistenti/ce i profesori/ce na istoj katedri. Također, upitnik je ispunilo akademsko osoblje sa Odsjeka za komparativnu književnost i bibliotekarstvo, a koje govori francuski jezik kao strani, studenti koji su svoje master studije nastavili van BiH. Kao u upitniku za govornike italijanskog jezika, u prvoj grupi pitanja želi se provjeriti da li je i u kojoj mjeri je moguće prepoznati posuđenice iz stranog jezika koji govorimo. Podsjećamo, za svaku leksemu nude se četiri mogućnosti: ispitanici odabiru jedan od tri jezika ili četvrtu opciju – ništa od navedenog. Smatra se da su ispitanici prepoznali leksemu, odnosno tačno značenje u drugoj grupi pitanja ukoliko je više od polovine njih dalo tačan odgovor – minimalna granica 50%.

4.1. Odakle zaista dolazimo: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika

4.1.1. Glagoli *plasirati*, *šikanirati*, *tapirati*

U prvom dijelu upitnika od ispitanika je traženo da odrede tačan jezik davalac glagola *plasirati*, *šikanirati* i *tapirati*. Glagol *plasirati* nastao od oblika *placer* u prevodu znači *staviti*, *smjestiti što*, a u našem jeziku pridruženo je još značenje *prodavati robu*. Nadalje, glagol *šikanirati* sa sobom nosi negativnu konotaciju *omaložavati* ili *vrijeđati koga*; izvorni oblik glasi *chicaner* i upotrebljava se u istom značenju. Za nekada vrlo popularan način češljanja kojim se činilo da se kosa jako *uzdigne* i *dobije na volumenu* koristio se francuski glagol *tapirati*. Ovaj glagol smo prvi put čuli u obliku *taper*, te nastavili upotrebljavati način češljanja i glagol. Ponuđeni su kao mogući odgovori jezici engleski, italijanski i francuski za glagole *plasirati* i *tapirati*, dok su za glagol *šikanirati* ponuđeni njemački, albanski i francuski jezik. Ispitanici su u svakom slučaju mogli odabrati i opciju ništa od navedenog.

Očekivanja

Pretpostavlja se da će ispitanici uspješno prepoznati jezik porijekla datih glagola, a uveliko potpomaže činjenica da su posuđeni glagoli ostali u bliskom semantičkom polju sa originalnim oblikom. Također, svi glagoli su dio svakodnevnog leksika i u procesu jezičke adaptacije ispoštovana su fonološka pravila francuskog jezika, a morfološka adaptacija nije okrnjila njihovu formu. Moguće je da ponuđene opcije njemačkog i albanskog jezika za glagol *šikanirati* pobude sumnju kod ispitanika. Izdvajamo mogućnost utjecaja engleskog jezika i glagola *to place* u istom značenju *staviti, smjestiti* na posuđenicu *plasirati*.

Rezultati

Glagol *tapirati* imao je najveći postotak prepoznavanja, i to 74.3% od ukupnog broja ispitanika. Neki od ispitanika, njih 17.1%, kazalo je da je glagol *tapirati* posuđen iz italijanskog jezika. Ispitanici su i u drugom slučaju većinom pokazali sigurnost u odgovaranju, pa je tako njih 63.9% označilo francuski jezik za glagol *plasirati*, ali je 16.7% ispitanika smatralo da ništa od ponuđenog nije odgovor. Na 11.1% ispitanika ipak je utjecao engleski jezik, a tek 8.3% ispitanika odlučilo se za italijanski jezik. Kada je u pitanju glagol *šikanirati*, očekivanja su se djelomično ispunila. Više od polovine ispitanika prepoznalo je francuski jezik kao tačan jezik porijekla, a njih 17.1% odlučilo se za albanski jezik. Također, 14.3% ispitanika označilo je njemački jezik i 8.6% smatra da među odgovorima nema ispravnog rješenja.

4.1.2 Riječi dana: *dežurni, žurka*

Pridjev *dežurni* u našem jeziku označava osobu koja provodi vrijeme u službi van radnog vremena, dakle cijeli dan. Posuđenicu *dežurni* skovali smo od francuskog izraza *de jour* u prevodu *tog dana*. Dakle, važno je prepoznati da je u korijenu same posuđenice imenica *jour*. Od iste imenice izveli smo u našem jeziku riječ *žurka* ili *zabava*. U bosanskom jeziku imenici *žurka* je morfološkoj adaptaciji dodan nastavak *-ka*, dok semantički *žurku* možemo promatrati kao dnevnu aktivnost. U francuskom jeziku za imenicu *zabava* koristi se oblik *fête*. Za pridjev *dežurni* ispitanici su mogli označiti engleski, njemački i francuski jezik, te nultu opciju. Ponuđeni odgovori za imenicu *žurka* su slovenski, francuski, portugalski jezik i ništa od navedenog.

Očekivanja

Pomenute posuđenice ne postoje kao takve u francuskom jeziku, pa je stoga očekivati da će ispitanici teže prepoznavati njihovo porijeklo. To se naročito odnosi na datu imenicu koju bi ispitanici mogli smatrati žargonom i u tom slučaju označiti neutralnu opciju. Također, raznovrsniji izbor ponuđenih odgovora može pitanje dodatno usložniti. Ipak, obje imenice u sebi sadrže glas /ž/ koji je sveprisutan u francuskim riječima – to na neki način isključuje njemački jezik kao opciju, ali zato argumentira u korist portugalskog.

Rezultati

Govornici francuskog jezika većinom su uspjeli otkriti odakle zapravo potiče pridjev *dežurni*. Francuski jezik označilo je 60% ispitanika, a preostalih 40% podijelilo se podjednako na njemački jezik i na četvrtu opciju. Na primjeru imenice *žurka* pokazalo se ispitanici nisu odgonetnuli korijen ove riječi, budući da je samo 40% njih označilo francuski jezik – isto toliko ispitanika odabralo je slovenski jezik kao odgovor. Različito od očekivanog, minimalnih 2.9% odlučilo se za portugalski jezik, a ostali su smatrali da je nešto drugo odgovor na pitanje.

4.1.2. Žargonizmi u posuđenicama: *klošar*, *fazon*

Leksema *fazon* dolazi nam iz francuskog jezika od *façon* i u prevodu znači *način*, *stil* na koji se neka radnja obavlja. U fonološkoj adaptaciji francuski glas /ç/ dosljedno se preoblikovao u naš bezvučni konsonant /s/ zadržavši izvorno značenje u našem jeziku, iako je ova imenica doživjela promjenu roda iz ženskog u muški. Od ispitanika je traženo da odaberu između francuskog, engleskog i njemačkog jezika ili da se odluče za četvrto rješenje koje navodi da se uopće ne radi o posuđenici. Osoba koja *samovoljno odabere skitničenje kao način života* – što je bila tipična pojava u većim francuskim gradovima – naziva se *klošar*. Pojam *clochard* kasnije se počeo koristiti u širem značenju za *uličare* ili *skitnice*. Ispitanicima su bili ponuđeni isti jezici kao za imenicu *fazon*, s tim da je kao četvrta opcija naveden žargon.

Očekivanja

Upitnik za govornike francuskog jezika sačinjavan je dok su prikupljani podaci o govornicima italijanskog jezika i kako bismo potvrdili tezu o žargonizmima, tj. da li ispitanici za neke lekseme zaista misle da su porijeklom iz nekog navedenog jezika ili su označavali četvrtu opciju zato što

misle da je riječ domaćeg porijekla ili dio žargonske leksike. Iz navedenih razloga, očekuje se da će većina ispitanika posegnuti za četvrtim odgovorom i pokazati da vlada mišljenje da žargonizmi ne mogu biti posuđenice.

Rezultati

Ishod pokazuje da su ispitanici opovrgnuli tezu kada je u pitanju imenica *fazon* odgovorivši samouvjerenom da je pomenuta leksema posuđenica iz francuskog jezika. U postocima to je 77.8% ispitanika, a njih 22.2% smatra da je *fazon* domaća riječ. S druge strane, teza je svoju potvrdu našla u drugom primjeru, budući da je 61.1% ispitanika kazao da je leksema *klošar* zapravo žargonizam. Takav zaključak ne smatra se u potpunosti netačnim. Međutim, zadatak je bio prepoznati jezik porijekla, a ne registar kojem pripada data riječ. Ipak, 36.1% ispitanika prepoznalo je imenicu *klošar* kao galicizam, dok su preostali odgovori zanemarljivi.

4.1.3. Prikriveni galicizmi – *estrada* i *parola*

Romanski jezici dijele mnoštvo sličnosti – nastali su od istog jezika i nerijetko dijele iste korijene riječi. U kasnom latinskom jeziku postojala je imenica *strata* koja se kasnije u italijanskom jeziku razvila u *strada* u prevodu *put, popločana ulica*. U francuskom jeziku leksema *estrade* nastaje od spomenutog italijanskog oblika koji ima uporište u kasnom latinskom jeziku. Imenici *estrada* pridruženo je značenje *pozornica, platforma* i kao takva ulazi u bosanski jezik iz francuskog. Napominjemo da savremeni italijanski jezik ne poznaje imenicu *estrada* u ovom značenju i za isti pojam u upotrebi je imenica *palco*. Prikrivenim galicizmom u našem jeziku može se smatrati leksema *parola*. Dva romanska jezika – francuski i italijanski služe se imenicom *parole/parola* u značenju *riječ*. Ipak, u leksici standardnog bosanskog jezika pojavljuje se imenica *parola* kao galicizam u značenju *riječ ili rečenica propagandne naravi, misao vodilja* ili *slogan*. Uviđa se da je imenica *parola* kao posuđenica proširila semantičko polje sa jedne riječi na cijelu rečenicu. Razlozi zbog kojih je *parola* galicizam a ne italijanizam valja potražiti i van jezičkih okvira. U periodu protesta u francuskim gradovima, uzvikivane su riječi ili *parole*, a vijesti o istim stizale su i na naše prostore. Za imenicu *estrada* ispitanici su mogli birati između italijanskog, francuskog ili grčkog jezika ili nulte opcije, dok je za imenicu *parola* umjesto grčkog stajao španski jezik.

Očekivanja

Od ispitanika se očekuje da će navedene lekseme asocijativno povezati sa italijanskim jezikom, što nije u potpunosti krivi odgovor. Međutim, ono što nas zanima jeste finalno odredište sa kojeg je ta leksema ušla u naš jezik. Moguće je da ispitanici prepoznaju riječ *parolu* kao galicizam zbog njene frekventnosti u jeziku i činjenice da na upitnik odgovaraju kao govornici francuskog jezika. Na primjeru imenice *estrada* može se očekivati utjecaj društvenog mišljenja na jezik i poznavaoce istog.

Rezultati

Razudećenost odgovora pokazuje da su ispitanici bili nesigurni u porijeklo riječi *estrada*. Najveći postotak odlazi na francuski jezik (41.2%), što je opet nedovoljno za tvrdnju da su je ispitanici uspješno prepoznali. Nakon toga očekivano slijedi italijanski jezik sa 32.4%, a preostali ispitanici odlučili su se za četvrtu opciju, njih 14.7%, ili nešto manje za grčki jezik, što je 11.8% u procentima. U skladu sa očekivanjima, pojam *parola* kao galicizam prepoznala je većina ispitanika, tačnije 74.3% od ukupnog broja. Samo 17.1% frankofonih govornika misli da je *parola* italijanizam, što je ohrabrujući podatak. Govornici su se nerado odlučivali na španski jezik – samo 5.7% njih.

4.1.4. Manje poznati galicizmi: *remiza*, *stora*

Jezik primalac usvaja riječi iz stranih jezika u različitim aspektima i za različite potrebe. Svakodnevnom upotrebom imenice *remiza* i *stora* prestali smo osjećati kao tuđe izgubivši usput povezanost sa stranim jezikom. Leksema *remiza* u našem jeziku zapravo potiče od participa francuskog glagola *remettre* – *vratiti što, ponovo staviti* čiji se particip ponaša također kao imenica. Sama imenica u prevodu znači *dostava, vraćanje čega*, a u bosanskom jeziku označava *spremište za (motorna) vozila*, između ostalog *tramvaje*. Uviđa se semantička poveznica među značenjima *vraćanja čega* i *garažiranja*. Imenicu *stora* posudili smo također iz francuskog jezika od oblika *store* sa istim značenjem – *zavjesa* ili čak *žaluzine*. Kao mogući odgovori ponuđeni su njemački i francuski za oba primjera, te dodatno engleski jezik za imenicu *stora*, a češki za *remizu*. Uz to navedena je i neutralna opcija odabira.

Očekivanja

Budući da su se ove posuđenice udomaćile, rijetki mogu prepoznati njihovo strano porijeklo. Takvo što očekuje se i od ispitanika. Iz istog razloga, moguće je da većina označi četvrtu opciju, što bi potvrdilo tezu o ovim leksemama kao domaćim. Na ovom primjeru teže je zaključiti da li se nemogućnost prepoznavanja može tumačiti kao utjecaj društvenog konteksta, već je sâm jezik učinio da se lekseme koje popunjavaju određene leksičke praznine ustale kao takve.

Rezultati

Ipak, u rezultatima se očituje da su ispitanici uspješno prepoznali porijeklo imenice *remiza* označivši francuski jezik 23 puta što je 65.7% u postocima. Iznenaduje da se ispitanici nisu nijednom odlučili za četvrtu opciju, ali jesu za češki jezik 7 puta i za njemački jednom manje. Kod imenice *stora* bili su znatno više nesigurni u svoj odabir, pa je tako njemački jezik dobio 34.3% glasova – malo više od francuskog, za koji se odlučilo 31.4% ispitanika. U ovom slučaju ispitanici su posezali za očekivanim odgovorom da leksema nije ništa od navedenog, ali ne u tolikoj mjeri kako se smatralo. Njih 25.7% misli tako, dok se našao poneki ispitanik koji je označio *storu* kao anglizam što je 8.6% u procentima.

4.1.5. *Celofan i biro* – ipak nisu germanizmi

Imenica *celofan* izvorno je grčkog porijekla i u bosanski jezik ušla je posrednim putem preko francuskog. Ova leksema zanimljiva je što u nekoliko evropskih jezika ima isti oblik, ali, razumije se, različitu izgovornu vrijednost fonema: engl. *cellophane*, njem. *Zellophan*, fr. *cellophane*, it. *cellofan*. Međutim, ono što nas najviše zanima jeste francuski jezik koji je u ovom slučaju posrednik. Već je rečeno da se fonem /c/ u francuskom jeziku čita kao glas /s/ ukoliko iza njega slijedi vokal /e/, kao što je ovdje slučaj. Glas /c/ kakav poznaje bosanski jezik – ne postoji u ovom romanskom jeziku. S druge strane, njemački fonem /z/ se čita kao naše /c/ ostavljajući prostora da se izgovor ove lekseme više poistovjeti sa germanskim jezikom. Slično se može primijeniti i na leksemu *biro*. Imenica *biro* u našem jeziku je galicizam, nastala od francuske riječi *bureau* [byro] sa značenjem *kancelarija*, *poslovnica* ili *centralna uprava*. U njemačkom jeziku također nalazimo imenicu *Büro* [byro] sa istim značenjem i izjednačenom izgovornom vrijednošću kao u francuskom jeziku. Za obje imenice ispitanici su mogli birati između engleskog, njemačkog, te francuskog jezika kao i četvrte opcije.

Očekivanja

Na primjerima pomenutih imenica može se očekivati da utjecaj socijalnog okvira nadjača svijest o poznavanju jezika. U prvom primjeru izgovor imenice *celofan* viši slični nekom drugom jeziku nego francuskom i moguće je da se ispitanici iz istog razloga odluče za njemački jezik. Ukoliko ispitanici označe imenicu *biro* kao germanizam, to će značiti da je prevladao utjecaj socijalnog okvira. Vjeruje se da utjecaj drugog jezika neće biti izrazito dominantan, budući da je istaknuto da upitnik popunjavaju kao govornici francuskog jezika u kojem je ova leksema frekventna.

Rezultati

Za razliku od govornika italijanskog jezika, frankofoni govornici uspješno su prepoznavali posuđenice iz francuskog jezika koje podsjećaju na njemački: za leksemu *celofan* 55.9% ispitanika bilo je sigurno da se radi o galicizmu, dok je 20.6% njih označilo njemački jezik kao odgovor. Preostale dvije opcije dobile su podjednak broj odgovora, što je 11.8% u procentima za svaki. Na pitanje o porijeklu imenice *biro*, većina je kazala da je francuskog porijekla, njih 66.7%. U manjini su oni koji su se odlučili za njemački jezik – 19.4% i ništa od navedenog odabralo je 11.1% ispitanika.

4.1.6. Partizan

Pojam *partizan* bio je u upotrebi tokom Drugog svjetskog rata kao *pristaša antifašističkih jedinica* na području bivše Jugoslavije i drugih država pripadnica iste ideologije. Zapravo, *partizan* je u našem jeziku posuđenica iz francuskog jezika koja označava onog koji je *borac pokreta otpora – gerilac* ili jednostavnije *pristaša, sljedbenik*. Iako ovaj pojam nije primjenjiv na sadašnje stanje, govornici su i dalje upoznati sa značenjem istog, budući da historijske zabilješke nedvojbeno pominju *partizane*. Od ispitanika se tražilo da prepoznaju iz kojeg jezika smo posudili ovu imenicu i ponuđeni su im italijanski, engleski i francuski jezik, te nulta opcija.

Očekivanja

Naslućuje se tendencija gdje bi ispitanici mogli datu imenicu prepoznati kao italijanizam, iako je oblik *partigiano* udaljeniji od francuskog oblika iste riječi. Naime, u korijenu riječi sadržana je italijanska riječ *parte* koja znači *dio* ili *strana* iz čega će kasnije u italijanskom jeziku nastati pomenuta imenica *partigiano*. Ista imenica koristila se da označi *pristašu neke stranke*, ali i za

najamnog vojnika koji se za određenu *stranu* bori za novac. S vremenom ova riječ ulazi u druge jezike, između ostalog, u francuski, odakle smo je preuzeli za imenovanje pripadnika nekog odreda. Smatra se će govornike francuskog jezika ova leksema više podsjećati na italijanski jezik na osnovu korijenskog morfema iz ovog jezika. Međutim, historijski kontekst ne treba zanemariti, a govornici biti svjesni da su *partizani* bili suprotno od Italijana.

Rezultati

Za italijanski jezik odlučilo se samo 22.9% ispitanih, dok je više od polovine ispitanika prepoznalo porijeklo imenice *partizan* u našem jeziku, tačnije njih 60%. Od ukupnog broja ispitanih 14.3% smatra da ništa od ponuđenog nije tačan odgovor. Jedan ispitanik označio je engleski jezik, što je 2.9%.

4.1.7. Karoserija

Leksema *karoserija* u bosanskom jeziku je galicizam čiji oblik nije doživio značajnije promjene u jezičkoj adaptaciji. Izvorni oblik glasi *carrosserie*, što u prevodu na naš jezik znači *limeni oklop motornog vozila*, a u našem jeziku pridruženo je još značenje *dio teretnog/motornog vozila za smještaj tereta, odnosno putnika i robe*. Ispitanicima se nude odgovori među kojima su francuski, njemački i italijanski jezik, te nulta opcija.

Očekivanja

Postoji vjerovatnoća da se na ovom primjeru odrazi društveni utjecaj i da jedan jezik ostvari značajan broj odgovora, tačnije da ispitanici pojmove vezane za motorna vozila pridruže njemačkom jeziku, kao što je primijećeno kod italijanskih posuđenica. Suprotno tome, fonotaktičko ustrojstvo lekseme *karoserija* nakon jezičke prilagodbe više priliči italijanskom jeziku nego francuskom, što može rezultirati značajnim brojem odgovora u korist ovog jezika.

Rezultati

Govornici francuskog jezika nisu išli u dublje analize i zadržali se na osnovnom polazištu, što se pokazalo kao dobar izbor. Ishod pokazuje da su sudionici uglavnom prepoznali da se radi o posuđenici iz francuskog jezika – u postocima 61.1%. U ovom slučaju pretpostavke se nisu ispostavile u potpunosti tačnim, s obzirom da se 19.4% ispitanih odlučilo za italijanski jezik, a 13.9% za njemački.

Diskusija

Ambijent u kojem živimo, krećemo se i obrazujemo nesvjesno nameće svoj sud. Takvo što odražava se na jezik, na govornike i na spoznavanje jezika. U upitnicima ove vrste uočava se da uvriježeno mišljenje, koje nikako ne mora biti tačno, nerijetko utječe na govornike koji radije biraju opciju za koju se smatra da je ispravna ne oslanjajući se na vlastite sposobnosti. To je primjetno u najvećoj mjeri kod posuđenica koje istovremeno pripadaju žargonskog leksici. Jezik u procesu posudbe nije selektivan – u jezik ulaze riječi svih jezičkih vrsta i registara. Na primjerima imenicā *klošar* i *žurka* uviđa se da su se ispitanici opredijelili za odgovor koji pokriva određeni registar, ali ne i etimologiju. Većina ispitanika je mišljenja da jedna posuđenica ne može ujedno biti žargonizam što je zabilježeno i kod govornika italijanskog jezika. U ovakvim okolnostima vlastita sposobnost poznavanja jednog jezika postaje sekundarna i zanemarljiva, a daje se prednost općenitom stavu koji vlada unutar neukog jezičkog društva. Potvrdu teze nalazimo u primjerima kada su se ispitanici prisjetili francuskog ekvivalenta – tada nije bilo od velikog značaja da li određena leksema pripada žargonu ili ne. Sud o imenici *fazon* donosili su na osnovu vlastitih vještina ne pozivajući se na drugačije izvore.

4.2. Pravo značenje: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika

Drugi dio upitnika sačinjen je tako da ispituje u kojoj mjeri su govornici upoznati sa pravim značenjem/objašnjenjem određenih posuđenica iz francuskog jezika. Forma ovog dijela upitnika istovjetna je onoj u upitniku za italijanski jezik. Očekivati je da će sudionici ankete uglavnom biti sigurni u svojim odgovorima i da će postotak tačnih odgovora biti veći nego u odnosu na prvi dio upitnika. Rezultati za pojmove iz upitnika navedeni se redoslijedom od najvećeg postotka tačnih odgovora ka manjima.

Rezultati

Pojam *pandan* imao je najveći postotak tačnih odgovora, budući da je 97.2% ispitanika kazalo da je to *oznaka za ono što je uporedivo s čim drugim*, tačnije *kao neka vrsta istovjetne pojave*. Izvorni oblik ove lekseme u francuskom jeziku glasi *pendant* [pãdã] i ovo značenje u francuskom jeziku ponaša se kao dopunsko. Nadalje, isti postotak tačnih odgovora imale su tri lekseme. Govornici su uspješno prepoznali imenicu *žaket* od francuskog *jaquette* kao *kratki muški ili ženski kaput*, i to 88.9% njih. Preostali ispitanici smatrali su još da je imenica mogla predstavljati *pletenu džemper*

ili *muški šešir* – 5.6% za svaki odgovor. Kako bi popunili leksičku prazninu, posudili smo francusku leksemu *réchaud*, koja se jezičkom adaptacijom preoblikovala u *rešō* u našem jeziku. Imenica *rešō* predstavlja *prenosivi manji električni uređaj za kuhanje*, što je znalo 88.9% ispitanih, dok je 8.3% smatralo da se pojam odnosi na *reš pečenu hranu*. Slično je i sa imenicom *šasija*, koja dolazi od francuskog *châssis* u značenju *okvir, konstrukcija* koje smo specificirali u jeziku kao *metalnu podlogu za motorna vozila* na koju se pričvršćuju karoserija i točkovi. Od ukupnog broja ispitanika – 32 su odabrala tačan odgovor ili 88.9%. Zanimljiva je činjenica da je pet govornika pretpostavljalo da se radi o vrsti *pjesme*, asocijativno povezujući sa imenicom *šansona* sličnog fonemskog rasporeda koja nosi to značenje. Francuski jezik je bogato izvorište za raznovrsne pojmove, među kojima nalazimo i leksemu *kokarda* (fr. *cocarde*) koja se opisuje kao *metalna značka na kapi kao simbol pripadnosti nekoj organizaciji, obično vojnoj*. Iako je ovo termin koji nije toliko frekventan, većina ispitanika po rezultatima pokazuje da je upoznata sa značenjem istog. Tačan odgovor na ovo pitanje dalo je 86.1% ispitanih, a 8.3% ovaj pojam svrstalo je pod *zastave* i 5.6% misli da se pojam mogao odnositi na *nakaradan prizor*. Također, sudionike ankete smo pitali kakva je to osoba *poltron* i tražili smo sinonim za istu imenicu. U francuskom jeziku oblik riječi je isti i opisuje osobu *kukavičke* naravi, dok je *poltron* u bosanskom jeziku *ulizica, dodvorica*. Jasno je da je semantičko polje ove lekseme prošireno njenom posudbom. Ohrabruje podatak da je 82.9% učesnika označilo *ulizica* kao odgovor i tek 11.4% *lažljivac*. Govornici francuskog jezika dobro su odabrali, iako je u ovom slučaju teže razgraničiti gdje prestaje jedna osobina, a počinje druga. Narednu leksemu skoro je pregazilo vrijeme, ali svejedno nije zaboravljeno njeno značenje. Imenica *depeša* bila je češće u upotrebi u jeziku i govoru prije pojave savremenih tehnoloških aparata, a predstavlja posuđenicu za postojeću leksemu *telegram* ili *brzjav*. Ova imenica je ženskog roda i potiče od francuske riječi *dépêche* istog značenja. Dob govornika oscilira na vremenskoj liniji od 19 do 45 godina, ali je 79.4% ispitanih znalo o čemu se radi, iako je neki od njih vjerovatno nisu nikad upotrijebili. Preostali govornici pogrešno su prosudili misleći da se radi o vrsti neke *ribe*, njih 11.8%, a 8.8% da je to vrsta nekakvog *šešira*. Za ispitanike imenica *bistro* također nije bila nepoznanica. Leksema koja označava ugostiteljski objekt – *kafić* u našem jeziku ustalila se u bosanskom jeziku prije nekoliko desetljeća unazad, ali je uprkos tome 72.2% od ukupnog broja ispitanika uspješno prepoznalo njeno značenje. Pitanje za ovu riječ formirano je tako da napominje da je u pitanju imenica, što su neki od ispitanika zanemarili u odgovaranju.

Odgovor koji glasi *ribarska oznaka za dobar ulov* označilo je 16.7% ispitanika, a 11.1% da je to zapravo *čistoća* ili *prozirnost*.

Glagoli koji su se našli u ovom dijelu upitnika su *garnirati* i *ženirati se*. Njihova upotreba u svakodnevnom govoru nešto je rjeđa, pa ne iznenađuje slabiji postotak tačnih odgovora. Prvi primjer *garnirati* nastaje od oblika francuskog glagola *garnir*, što u prevodu na naš jezik znači *puniti što* (npr. hranu) ili *ukrašavati*. Većina ispitanika je pokazala da vlada ovakvom leksikom, budući da je 68.6% njih odgovorilo tačno, a 20% ispitanih je ovaj glagol povezalo sa primjerom *gravirati* označivši *urezivati nešto* kao tačno objašnjenje. Neočekivan postotak od 11.4% ispitanika kazalo je da *garnirati* zapravo znači *praviti garnituru*. Drugi primjer glagola bio je naročito zanimljiv za analizu. Od francuskog *gêner* nastaje *ženirati se* u bosanskom jeziku sa značenjem *stidjeti se, ustručavati se* ili *osjećati nelagodu*. Iako skup fonema unutar ovog glagola može podsjećati na imenicu *žena*, ove dvije lekseme više su nego udaljene značenjski. Pravo značenje glagola prepoznalo je 58.8% ispitanih, dok je 35.3% dovelo u vezu glagol i pomenutu imenicu odabравši objašnjenje koje glasi *ponašati se kao žena*. Preostali ispitanici smatrali su da je *oženiti se* odgovor koji se traži.

Diskusija

Na kraju drugog dijela upitnika neki od zaključaka koji se nameću jesu da su govornici francuskog jezika pokazali da prepoznaju odgovarajuću definiciju za neke lekseme koje nisu u stalnoj upotrebi u jeziku. U tom slučaju govornici se oslanjaju na vlastitu vještinu – poznavanja stranog jezika i donose sud o leksemi na osnovu nekoliko kriterija. Svako od pitanja imalo je više od 50% tačnih odgovora te se smatra da je zadatak uspješno realiziran i samim time ispitanici su ostvarili veći postotak prepoznatljivosti u odnosu na govornike italijanskog jezika. Pronalazak poveznice između strane lekseme i posuđenice olakšavala je činjenica da su dvije riječi fonološki i morfološki bliske koliko to dozvoljava jezička adaptacija.

4.3. Uljez među leksemama: rezultati upitnika za govornike francuskog jezika

Treći dio upitnika za govornike francuskog jezika priređen je na isti način kao u upitniku za govornike italijanskog jezika. Podsjećamo da se od ispitanika očekuje da odrede koja leksema ne pripada skupini, tačnije odrediti onu koja **nije galicizam**. Pred ispitanicima je pet skupina

formiranih od četiri lekseme gdje je jedna od njih italijanizam. Primarni zadatak jeste uočiti galicizme, te potom označiti uljeza – italijanizam.

Rezultati

- U prvoj skupini od ispitanika se očekivalo da prepoznaju pojam *arija* kao italijanizam, što je učinilo 25% od ukupnog broja ispitanih. Najveći broj njih smatrao je da imenica *arondacija* ne pripada navedenoj skupini, njih 41.7%, te iznenađujuće 22.2% označilo je pojam *armija* i 11.1% ispitanih leksemu *arbitraža*.
- Druga skupina sačinjena je od imenica sa inicijalnim fonemom /b/. Leksema *bravura* ne pripada ovoj skupini na osnovu italijanskog porijekla, a manje od polovine ispitanih dalo je tačan odgovor – 48.6%. Također, 8 ispitanika ili 22.9% smatra da se imenica *bordura* ističe kao nepripadajuća, a isto to misli 14.3% ispitanika za pojam *bonton*, koliko i za imenicu *brošura*.
- U trećoj skupini vrlo mali broj ispitanika prepoznao je leksemu *kontrast* kao italijanizam i to 11.4%, dok je većina odabrala francusku leksemu *konzola* kao tačan odgovor, što predstavlja 71.4% ispitanih. Isti broj odgovora kao imenica *kontrast* dobila je druga francuska posuđenica – *kontura*. Preostalih 5.7% ispitanih označio je leksemu *kontrola*.
- U ovom slučaju 25 ispitanika prepoznalo je *plastelin* kao italijanizam. Uz to, 5 govornika smatra da je „uljez“ imenica *plastelin* i isto toliko njih misli da je zapravo glagol *plasirati* italijanizam.
- Ispitanici su u ovom slučaju uspjeli otkriti koja do navedenih leksema nije porijeklom iz francuskog jezika. Pojam *žbir* kao odgovor označilo je 71.4% ispitanika, dok se 17.1% njih odlučilo na pojam *žargon*, što otvara neka dodatna pitanja. Nekolicina govornika odabrala je još odgovor *želatin* – 8.6% ispitanih.

Diskusija

Vidljivo je da su govornici francuskog jezika u ovom trećem dijelu upitnika ostvarili lošije rezultate, odnosno nisu bili vični u prepoznavanju posuđenica iz jezika koji govore. Činjenica je da su govornici srodnog italijanskog u ovom polju nadmašili frankofone govornike. Podaci iznenađuju budući da većina leksema posjeduje fonotaktiku tipičnu za pomenuti jezik. Napominjemo da su oba upitnika sačinjena na osnovu istih kriterija. Obeshrabruje činjenica da je

u jednom slučaju 17.1% ispitanih, a u drugom 22.2% odabralo pojmove *žargon* i *armija* kao znak nepripadanja francuskom jeziku. Navedeni pojmovi poznati su na širokom jezičkom polju kao galicizmi i skoro da dobijaju status internacionalizama, s obzirom da postoje kao takvi i van romanskih jezika, te je teško pojmljivo da govornici tog jezika nisu prepoznali njihovo porijeklo.

5. TERMINOLOGIJA I POSUĐENICE

5.1. Vojni termini iz francuskog jezika

Terminologija obuhvata stručne nazive ili termine koji se upotrebljavaju u nekom naučnom, tehničkom, umjetničkom ili sportskom području. U nekim slučajevima terminologija se može posmatrati kao samostalna disciplina, ali se nerijetko smatra za specijaliziranu leksikografiju, odnosno kao dio primijenjene lingvistike. Prvi zadatak u terminološkom istraživanju jeste jasno određivanje pojmovnih granica, naročito u odnosu na srodne oblasti. Kako je već ranije napomenuto, veliki broj galicizama u našem jeziku odnosi se na vojnu terminologiju. Posuđenice ove vrste značajno popunjavaju leksičke praznine i bogate leksiku bosanskog jezika. Može se reći da francuski jezik pokriva većinu tradicionalne vojne terminologije. Među njima su nazivi vojnih činova poput *maršala*, *admirala* ili oružja raznog kalibra – *mitraljez*, *karabin*, *tromblon*, ali i nazivi vojnih postrojenja. Adaptacija vojnih termina se vršila jednako kao i kod drugih posuđenica. Također, od posuđenih imenica tvore se dalje ostale vrste riječi gdje je to moguće: *dezertar* – dezertirati, dezertarstvo; *kamuflaža* – kamuflirati, *rafal* – rafalni.

Obično se vojna terminologija može promatrati u određenom vremenskom periodu, pa tako razlikujemo vojnu terminologiju iz srednjeg vijeka, iz vremena Osmanskog ili Austro-Ugarskog carstva. Za galicizme se općenito smatra da su u naš jezik ulazili u 18. stoljeću, te smo vjerovatno u istom razdoblju usvojili vojne termine kao i većinu drugih riječi. Posuđenice iz francuskog jezika svojim značenjem obuhvataju ratnu vještinu i taktiku karakteristične za zapadnoevropski svijet iz 18. i 19. stoljeća i pomenuti skup vojnih termina ponaša se kao zatvoren – ne širi se i ne prepliće se sa savremenom vojnom terminologijom i tehnikom iz engleskog jezika.³⁷

Galicizmi iz vojne terminologije mogu proširiti svoje značenje na preostalu leksiku iz svog jezika, kao što je slučaj sa riječju *kamuflaža* čije je značenje primarno označeno kao vojni termin,

---

³⁷ ANIĆ, Vladimir (1983), "O položaju romanizama u našem književnom jeziku", Filozofski fakultet, Zagreb.

a potom se ista riječ javlja u prenesenom značenju – *prikrivanje stvarnih ciljeva*.³⁸ Imenica *atak* postoji naporedo sa domaćom leksemom *napad* i upotrebljava se također i u prenesenom značenju koje, kako se navodi, sadrži ekspresivno obilježje.³⁹

- PREGLED VOJNIH TERMINA IZ FRANCUSKOG JEZIKA

POSUĐENICE	ZNAČENJE	POSUĐENICE	ZNAČENJE
admiral	najviši vojni čin	kamuflaža	prikrivanje/maskiranje ljudi i položaja
armija	oružane snage jedne države	karabin	kratka vojnička puška
arsenal	tvornica za pravljenje ili skladištenje oružja	kasarna	zgrada ili kompleks za smještaj vojske
artiljerija	naoružanje velikog kalibra	konvoj	ratni brod/vozilo koje se kreće u pratnji drugih
atak	oružani napad	kordon	raspored vojnih snaga koje brane prolaz
bajonet/bajunet	nož za pušku	lafet	postolje topa i sl. oružja za umanjenje trzaja
bataljon	jedinica kopnene vojske	manevar	pokret vojske za prelazak na drugi položaj
brigada	veća vojna jedinica različitog sastava	marš	vojna zapovijed
brigadir	zapovjednik brigade	maršal	visoki čin – iznad generalskog
desant	iskrcavanje vojne snage	maršuta	pravac, plan kretanja vojske
dezertter	onaj koji samovoljno napušta vojnu službu	mitraljez	automatsko vatreno oružje velike brzine gađanja
eskadrila	manja jedinica u ratnoj avijaciji	mundura	vojničko odijelo, uniforma
eskadron	konjička/oklopna/brza jedinica	rafal	brza, učestala paljba
garda	lična straža državnih poglavara	šaržer	metalni nosač za više metaka
garnizon	mjesto gdje je smještena posada	tromblon	projektil koji se ispaljuje iz puške

³⁸ HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), Isto, str. 485.

³⁹ ANIĆ, Vladimir (1983), Isto.

5.2. Muzički termini iz italijanskog jezika

Nemali broj posuđenica koje dolaze iz italijanskog jezika su termini vezani za muziku, instrumente i kompozicije. Italijansko muzičko stvaralaštvo iznjedrilo je čitav opus pojmova koje su preuzeli mnogi jezici uključujući i bosanski. Ako jezičku stvarnost posmatramo puristički, italijanizmi ove vrste nisu ugroženi, budući da im jezik primalac nije pronalazio zamjene. Također, muzički pojmovi iz italijanskog jezika postali su dijelom internacionalizmi, s obzirom na činjenicu da muzičari na svjetskoj sceni upotrebljavaju iste termine.

Općenito se misli da su italijanizmi na naše prostore došli u 17. stoljeću, a zajedno sa njima i pomenuti muzički pojmovi.⁴⁰ Muzička terminologija iz italijanskog jezika obuhvata nazive za instrumente kao što su *čembalo*, *trombon*, *mandolina*, zatim nazive za muzičke sastave – *trio*, *kvartet*, *sektet* ili vrste pjesama – *madrigal*, *serenada*, *sonet*. Jezička prilagodba ovih pojmova je istovjetna sa drugim italijanizmima. Zanimljiva je, pak, činjenica da je kod muzičkih termina semantičko polje najuže. Posuđene lekseme za muziku rijetko se udaljavaju od svog polazišta i ostaju sa primarnim značenjem, a rjeđe im se dodaje preneseno.⁴¹

---

⁴⁰ ANIĆ, Vladimir (1983), Isto.

⁴¹ SOČANAC, Lelija (2002), "Talijanizmi u hrvatskome jeziku" Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb.

• PREGLED MUZIČKIH TERMINA IZ ITALIJANSKOG JEZIKA

POSUĐENICE	ZNAČENJE	POSUĐENICE	ZNAČENJE
adađo	spor tempo	partitura	grafički prikaz kompozicije
alegro	brz, živ tempo	pijanino	kraći klavir čije žice stoje uspravno
andante	polahko, lagano	pijanissimo	vrlo tho
arija	kompozicija za jedan glas uz instr. pratnju	primabalerina	prva, glavna balerina u ansamblu
bas	najdublji muški pjevački glas	primadona	prva, glavna pjevačica u operi
čelo	velika tambura za bas-dionice	rima	glasovno podudaranje finalnih slogova
čembalo/cimbal	trapezasti instrument sa mnogo žica u koji se udara	sekstet	muzičko djelo/sastav za šest glasova/pjevača
činele/cimbali	dva metalna diska koji se drže u rukama	serenada	pjesma koja se pjeva pod prozorom voljene žene
dekrešendo	postepeno stišavanje tona	solfedo	osnovna nastava muzike
duet	sviranje i pjevanje u paru, dvopjev	solist	onaj koji sam pjeva kakvu kompoziciju
fagot	drveni duhaći instrument	solo	kompozicija ili njen dio za samo jednog izvođača
krešendo	postepeno pojačavanje tona	sonata	instrumentalna kompozicija za tri ili četiri dijela
kvartet	muzičko djelo/sastav za četiri glasa/pjevača	sonet	lirska pjesma od 14 stihova
kvintet	muzičko djelo/sastav za pet glasova/pjevača	sopran	najviši ženski pjevački glas
libreto	tekst za muzičko scensko djelo	trio	muz. sastav od tri instrumenta/člana
madrigal	ljubavna ili šaljiva pjesma	trombon	limeni puhaći instrument koji liči na trubu
maestro	učitelj, vješta osoba	vergl	sprava koja na meh.pogon rukom stvara melodiju
mandolina	žičani instrument kruškastog oblika	viola	gudački instrument altovskog registra
opera	muz.djelo koje prikazuje dramsku radnju	violina	gudački instrument sopranskog registra
opereta	muz.djelo sa naizmjeničnim dijalozima	violončelo	gudački instrument baritonskog registra

ZAKLJUČAK

Posuđenice su nezaobilazan dio leksike jednog jezika. Jezičkom posudbom proširuje se izvorni vokabular, popunjavaju leksičke praznine i zbližavaju kulture dvaju jezika. Put posuđene lekseme od jezika davaoca do jezika primaoca duži je ili nešto kraći sukladno jezičkim pravilima. Jezička adaptacija posuđenice podrazumijeva prilagođavanje fonološkim, morfološkim i sintaksičkim pravilima jezika primaoca, te usklađivanje u polju semantike. U radu je prikazana jezička adaptacija italijanizama i galicizama na pomenutim nivoima, dok su za hispanizme i luzitanizme izdvojeni ključni primjeri. U fonološkoj adaptaciji bilo je važno poštovati pravila izgovora jezika davaoca i pronaći ekvivalente za strane foneme u bosanskom jeziku. S druge strane, u procesu morfološke prilagodbe dopuštena su neznatna odstupanja u rodu ili broju dok god takva promjena ne utječe na jezgro same lekseme. Na primjerima posuđenica iz francuskog i italijanskog jezika pokazano je prostranstvo semantičkog polja; jedna posuđenica može se značenjski udaljiti od svog polazišta, ali je pritom bilo od velike važnosti naći poveznicu među dvama značenjima. Također, u radu je za veliku većinu posuđenica ponuđen i pronađen njen ekvivalent u stranom jeziku kao potvrda njenog porijekla.

Drugi dio odnosi se na sociolingvističko istraživanje koje je provedeno za potrebe ovog rada. Korišteni su upitnici za govornike italijanskog/francuskog jezika putem kojih su prikupljeni podaci o sposobnostima prepoznavanja jezika porijekla, tačnog značenja i prepoznavanja galicizama/italijanizama među sličnima druge vrste. U samom istraživanju odstupilo se jednim dijelom od tradicionalnog metodološkog pristupa. Naime, namjesto jedne hipoteze koja bi objedinila više teza, ponuđena su očekivanja o mogućim ishodima. Očekivanja odražavaju stav autora i vlastito tumačenje određenih pojmova. U radu se propituje utjecaj društvenog konteksta na govornika jednog stranog jezika, odnosno da li i u kojoj mjeri društvo koje nas okružuje može mijenjati našu svijest i direktno utjecati na jezičke vještine. U više navrata pokazalo se da govornici podliježu mišljenju koje vlada u društvu zaboravljajući pritom da jezičko društvo može biti neuko i, još važnije, da poznaju materiju za koju su pitani. Također, u radu je bilo dosta govora o žargonu i njegovoj prisutnosti u posuđenicama. Ranije je napomenuto da u jezik ulaze riječi različitih jezičkih vrsta, terminologija, pa tako i registara. Nameće se zaključak još u samom radu da ispitanici nisu žargonizme prepoznavali kao posuđenice, što je stav koji valja korigirati u jezičkom društvu. Neosporna je veza jezika i društva – međusobno se prožimaju i rađaju nove komponente.

Ljudi su stvorili jezik, ali je društvo stvorilo žargon. Uz to, u radu se uvidjelo i da utjecaj društvenog okvira ne mora nužno biti negativan kada je u pitanju ovakva vrsta istraživanja. Ispitanici su prepoznavali posuđenice na osnovu žargonskog značenja koje ima određena leksema u jeziku, ako već nisu uspjeli naći ekvivalent u stranom jeziku. Provedeno istraživanje objasnilo je jedan do sada neistražen segment i možda otvorilo neka nova pitanja za idući put.

IZVOR

1. HALILOVIĆ, Senahid; PALIĆ, Ismail; ŠEHOVIĆ, Amela (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

DODATNI IZVORI

1. ANDRIĆ, Ivo (1945), *Na Drini ćuprija*, Svjetlost, Sarajevo
2. ČOLAKOVIĆ, Enver (1989), *Legenda o Ali-paši*, Islamska zajednica, Zagreb
3. HUMO, Hamza (1999), *Grozdanin kikot*, Preporod, Sarajevo

LITERATURA

1. ANIĆ, Vladimir (1983), "O položaju romanizama u našem književnom jeziku", Filozofski fakultet, Zagreb.
2. BURŠIĆ GIUDICI, Barbara (2012), "Istromletačke posuđenice u čakavskom govoru Funtane iz korpusa za ImLA (ISTROMLETAČKI LINGVISTIČKI ATLAS)", Hrvatski dijalektološki zbornik 18.
3. ČEDIĆ, Ibrahim (2010), *Rječnik stranih riječi bosanskoga jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
4. DEDAĆ, Mirjana (1990), "Suglasnik s u riječima stranoga porijekla", *Rasprave ZJ*, SV. 16, 21-30.
5. FILIPOVIĆ, Rudolf (1986), *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU, Zagreb
6. MEĐERAL, Krešimir (2016), "Jezične bakterije – pomagači ili štetočine u jezičnome organizmu?" *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, Vol. 3.
7. NIHALJEVIĆ, Nikica; TOMELIĆ-ĆURIN, Marijana (2007), „Romanski jezični utjecaj u terminologiji kuće u Župi na poluotoku Pelješcu“, *Čakavska rič*, Split
8. PUTANEC, Valentin (1995), *Francusko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb
9. SOČANAC, Lelija (2002), "Talijanizmi u hrvatskome jeziku" *Zavod za lingvistička istraživanja HAZU*, Zagreb
10. TURK, Marija (1998), „Semantičke posuđenice u hrvatskome jeziku“, Filozofski fakultet, Rijeka
11. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63548>, pristupljeno 4.3.2019.
12. hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dIZgXxg%253D, pristupljeno 6.3.2019.

